

Status og utfordringer i Stange kommune

Grunnlagsdokument til

Kommunal planstrategi

2024-2028

Stange kommune

Høringsutgave 08.03.2024

Innhold

1	Innledning	4
1.1	Hovedutfordringer og mulighetsrom.....	5
1.2	FNs bærekraftsmål.....	7
2	Befolkningsutvikling: Aldring, urbanisering og uforutsigbare flyttemønstre	10
2.1	Hvor bor vi i Stange?.....	12
2.2	Alderssammensetning	14
3	Boliger, boforhold og boligmarked.....	15
3.1	Spredt utbyggingsmønster	16
3.2	Økende andel aleneboende og boligsammensetning	16
3.3	Oppnår vi boligrotasjon?	17
3.4	Prisøkninger og ustabil boligbygging	17
4	Næring og arbeidsliv	20
4.1	Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon: Felles bo- og arbeidsmarked	20
4.2	Sysselsetting og næringsstruktur.....	22
4.3	Landbruk: hjørnesteinsnæringen i Stange-samfunnet	23
4.4	Satsning på logistikk, samlastning og grønn transport	24
4.5	Utdanning og kompetanse	24
4.6	Tilgang på arbeidskraft: Rekruttering en økende utfordring.....	25
	26
5	Folkehelse: Risikofaktorer i negativ utvikling	26
5.1	Inkludere og motvirke utenforskap: Behov for forsterket innsats	27
6	Arealbruk og planlegging.....	29
6.1	Klimautslipp og energibruk: Grønn omstilling skaper press på arealbruken.....	30
6.2	Tap av natur.....	30
6.3	Jordvern.....	31
6.4	Planvask, arealregnskap og naturregnskap	31
6.5	Status for pågående planarbeider og forventede planarbeider	32
7	Miljø - klima- og energi.....	38
7.1	Klimagassutslipp	39
7.2	Naturmangfold - Vi har ikke bare en klimakrise, men også en naturkrise.....	39
7.3	Vannmiljø.....	40
7.4	Forurensning og forsøpling.....	40
7.5	Støy.....	40
8	Kultur	41

8.1	Kulturmiljøplan	42
9	Oppvekst.....	42
9.1	Barnevern	43
	44
10	Helse	44
	47
11	Stanges organisering og økonomi.....	47
11.1	Økonomiske muligheter og utfordringer	47
11.2	Stange kommune som arbeidsgiver	53
11.3	Kommunikasjon	54
12	Beredskap: Økende kompleksitet.....	55
13	Digitalisering: Effektivisere og utvikle tjenestetilbudet.....	56
14	Status gjeldende planstrategi	57
14.1	Status; måloppnåelse gjeldende planstrategi.....	58

1 Innledning

Det er nå fjerde gang Stange kommune tar i bruk kommunal planstrategi som verktøy. Som grunnlag for planstrategien er det her utarbeidet en oversikt over kommunens status- og utfordringsbilde. I dag er det relevant ikke bare å spørre seg *Hva er utfordringsbildet?* Men *Hvordan har utfordringsbildet endret seg siden sist?* Hvordan har vi lyktes med å møte utfordringsbildet i forrige planstrategi, og må noe endres?

Kommunene er i en særstilling i sin rolle som myndighetsutøver, tjenesteyter og samfunnsutvikler. Oppgavene og utfordringene er mange, mulighetsrommet er stort, og dette nødvendiggjør et omfattende planverk. Kommunal planstrategi er et verktøy i Plan- og bygningsloven, utformet for å fastlegge kommunens videre planarbeid. Formålet er å sette fokus på de planoppgavene kommunen bør starte opp eller videreføre for å legge til rette for en ønsket utvikling i kommunen.

I utarbeidelsen av kommunal planstrategi må kommunen hensynta nasjonale føringer, regional planstrategi, og den nye faktakunnskapen som har fremkommet om kommunen i siste fireårsperiode. Dette er så vel lokalkunnskap fra de som jobber tett på problemstillingene, som forskningsrapporter og analyser som har blitt utarbeidet. Hensikten er at planstrategien tar stilling til kommunens utfordringsbilde og mulighetsrom.

Derfor bygger planstrategien på et *Status- og utfordringsdokument*, eller kunnskapsgrunnlag. Dette dokumentet er et grunnlagsdokument for planstrategiarbeidet. Det viser en overordnet status for kommunen på de forskjellige områder, og peker ut hovedutfordringer å jobbe med i neste fireårsperiode. Dokumentet inneholder ikke analyser av hvilke virkemidler som bør tas i bruk, eller anbefalinger til nye planer; dette kommer i selve planstrategien.

Status- og utfordringsdokumentet setter agendaen for det videre arbeidet. Med utfordringsbildet tegnet, har en grunnlaget for videre diskusjon: Hva skal vektlegges? Hvilke prioriteringer skal gjøres, og hvordan skal ressursene fordeles for å oppnå det? Hvilke planer skal utarbeides for å imøtekomme utfordringsbildet, for å oppnå målsetningene vedtatt i kommuneplanens samfunnsdel? Og ikke minst, hvordan bør planstrategien best knyttes opp til FNs bærekraftsmål, en av de største premissgivende endringene i regjeringens forventninger til kommunal og regional planlegging?

Plan- og bygningslovens §10-1 om kommunal planstrategi

Kommunestyret skal minst én gang i hver valgperiode, og senest innen ett år etter konstituering, utarbeide og vedta en kommunal planstrategi. Planstrategien bør omfatte en drøfting av kommunens strategiske valg knyttet til samfunnsutvikling, herunder langsiktig arealbruk, miljøutfordringer, sektorenes virksomhet og en vurdering av kommunens planbehov i valgperioden.

Kommunen skal i arbeidet med kommunal planstrategi innhente synspunkter fra statlige og regionale organer og nabokommuner. Kommunen bør også legge opp til bred medvirkning og allmenn debatt som grunnlag for behandlingen. Forslag til vedtak i kommunestyret skal gjøres offentlig minst 30 dager før kommunestyrets behandling.

Ved behandlingen skal kommunestyret ta stilling til om gjeldende kommuneplan eller deler av denne skal revideres, eller om planen skal videreføres uten endringer. Kommunestyret kan herunder ta stilling til om det er behov for å igangsette arbeid med nye arealplaner i valgperioden, eller om gjeldende planer bør revideres eller oppheves.

Utarbeiding og behandling av kommunal planstrategi kan slås sammen med og være en del av oppstart av arbeidet med kommuneplanen, jf. kapittel 11. Kommunestyret kan herunder ta stilling til om det er behov for å igangsette arbeid med nye arealplaner i valgperioden, eller om gjeldende planer bør revideres eller oppheves.

1.1 Hovedutfordringer og mulighetsrom

Nedenfor følger en kort oppsummering av Stange kommunes utfordringsbilde i 2024.

FNs bærekraftsmål: Tilbakemeldinger fra overordnede myndigheter peker mot at Stange ligger langt fremme i arbeidet med implementering av FNs bærekraftsmål. Det gjenstår likevel et arbeid i å prioritere, og bruke de utvalgte bærekraftsmål som fundament for Stange kommunes satsninger og prioriteringer.

Befolkningsutvikling: Folketilveksten har tiltatt igjen etter pandemien; dette skyldes hovedsakelig økt flyktningsstrøm, og varighet er derfor usikker. Lenge varslet aldringstendens er uendret. Denne utviklingen vil ha konsekvenser for kommunens økonomi og leveranse av tjenester. Fortsatt fokus på reformer mot et aldersvennlig samfunn vil være avgjørende for å dempe behovet for tjenester. Den større samfunnsutviklingen, inkludert kommunens attraktivitet som arbeidsplass og bosted, er viktig for tilflytting og folkevekst.

Boliger og boforhold: Boutgiftsbelastningen har økt kraftig i forrige planperiode, men eierandelen er uendret. Det er en overvekt av eneboliger og i møte med en fremtidig økning i antall aleneboende, er det en skjevfordeling i forhold til forventet behov. Underdekning av nyboligbygg kan ha konsekvenser for befolkningsveksten. En rekke faktorer peker mot et behov for utbygging av mindre og tettere boenheter i fremtiden.

Næring og arbeidsliv: Stange inngår i et felles arbeids- og boligmarked i Hamarregionen. Det er mindre viktig hvor folk har sin arbeidsplass, enn hvor de har sitt bosted med tanke på skatteinngang til kommunen.

Folkehelse: En rekke alvorlige risikofaktorer er i økning, blant annet knyttet til livsstilsrelaterte sykdommer, samt utenforskap fra arbeidsliv og lokalsamfunn.

Arealbruk og planlegging: Kommunen har ansvar for forvaltning av den nasjonale politikken på lokalt nivå. Det er oppmerksomhet på jordvern, og også på press på naturressurser.

Miljøstatus: Det tas sikte på å etablere oppdatert miljøinformasjon som viser utviklingen over tid knyttet til lokalt klimaarbeid og andre relevante miljøtema som eksempel naturmiljø, vannmiljø og

forurensning Dette vil få fokus ved utvikling av klimabudsjett og i forbindelse med utarbeidelse av kommunedelplan for miljø for perioden 2024 – 34.

Kultur: Kultur sees i sammenheng med forebyggende og helsefremmende arbeid i et folkehelseperspektiv. Gjennom det utvidede kulturbegrepet jobber Stange kommune sektorovergrepene og koordinert for gode hverdagsliv og levende nærmiljøer i en attraktiv kommune. Også en økt oppmerksomhet på kulturmiljøers betydning utgjør et potensial i lokal samfunnsutvikling.

Oppvekst: Utfordringsbildet er tverrsektorielt som folkehelse, psykisk helse og teknologi, foruten prestasjoner og utdanningskvalitet, skolefravær og rekruttering. Det er økende utfordring til læring og trivsel.

Helse: Sektorens hovedutfordring er kapasitet, både med hensyn til tjenesteomfang, økonomi og tilgjengelig personell. Demografi og folkehelse utfordrer fremtidens økonomiske rammer. Det er avhengigheter med øvrig samfunnsutvikling. Strategisk arealbruk har påvirkning på feltet. Sektoren er avhengig av tilstrekkelig tverrsektorielt og effektivt folkehelsearbeid, for å forebygge ikke-bærekraftige kostnadsøkninger.

Stanges organisering og økonomi: Stange kommune er i 2022 dyrere å drifte enn landsgjennomsnittet. Kommunenes økonomiske handlingsrom er av flere grunner de senere årene redusert. Det arbeides fortsatt med omstillingstiltak. Til tross for lite økonomisk handlingsrom, viser utviklingen meget gode resultater, jfr kommunebarometret.

Ansatte er den viktigste ressursen kommunen har for å levere gode tjenester. Stange kommune har 1.382 årsverk i faste stillinger. Stange kommune som arbeidsgiver erfarer at konkurransen om arbeidskraft er betydelig for de fleste yrkesgrupper. Et viktig insentiv er kunne tilby attraktive kompetanse- og fagmiljøer. Det er et potensiale i samarbeidsformer på tvers av sektorer, omstillingsevne og digitalisering.

God og tilgjengelig kommunikasjon er viktig for at Stange kommune skal drive god veiledning, omdømmebygging og attraktivitetsarbeid.

Beredskap: Med et samfunn i endring, er det stor oppmerksomhet på beredskap på alle plan. Kommunen har vidtrekkende ansvar for innbyggernes trygghet og sikkerhet og fagområdet er styrket.

Digitalisering: Målsetning om at alle i Stange skal ha bredbånd, kan nås i 2025. Digitalisering i kommunesektoren er en nøkkel for å utvikle tjenestetilbudet for å møte nye utfordringer i flere sektorer. Informasjonssikkerhet skal ivaretas.

1.2 FNs bærekraftsmål

Kort fortalt

Stange kommune har innarbeidet bærekraftsmålene i nylig vedtatt kommuneplan, med utgangspunkt i det gjeldende hovedsatsningsområdene. Det er fortsatt en vei igjen å gå i å bygge kommunens målsettinger og satsningsområder på FNs bærekraftsmål og fullt ut operasjonalisere mål og delmål ut i kommunens virksomheter. Det er foretatt en kartlegging av total bærekraft gjennom FN-verktøyet U4SSC, som sier noe om hvordan Stange scorer i forhold til andre norske kommuner. Kartleggingen har styrker og svakheter, og sammenlikningsgrunnlaget tar ikke høyde for hvor Norge som helhet scorer dårlig (bærekraftsmål 12 og 13). Stange fikk gode tilbakemeldinger fra overordnede myndigheter for arbeidet med bærekraftskartlegging og inkludering av mål i kommuneplanen. En videre og mer grunnleggende operasjonalisering av bærekraftsmålene er imidlertid vanskelig gjennomførbart uten en helhetlig revisjon av kommuneplanens samfunnsdel.

For at verden skal oppnå langsiktig bærekraft innen 2030, må alle deler av samfunnet bidra. Agenda 2030 ble vedtatt i 2015 av alle FNs medlemsland og innebærer 17 utviklingsmål for å fremme sosial, miljømessig og økonomisk bærekraft. Bærekraftsmålene ruster oss for å møte fremtiden, og er en inngangsdør for Stange til å ta sin andel av Norges forpliktelser iht. Parisavtalen.

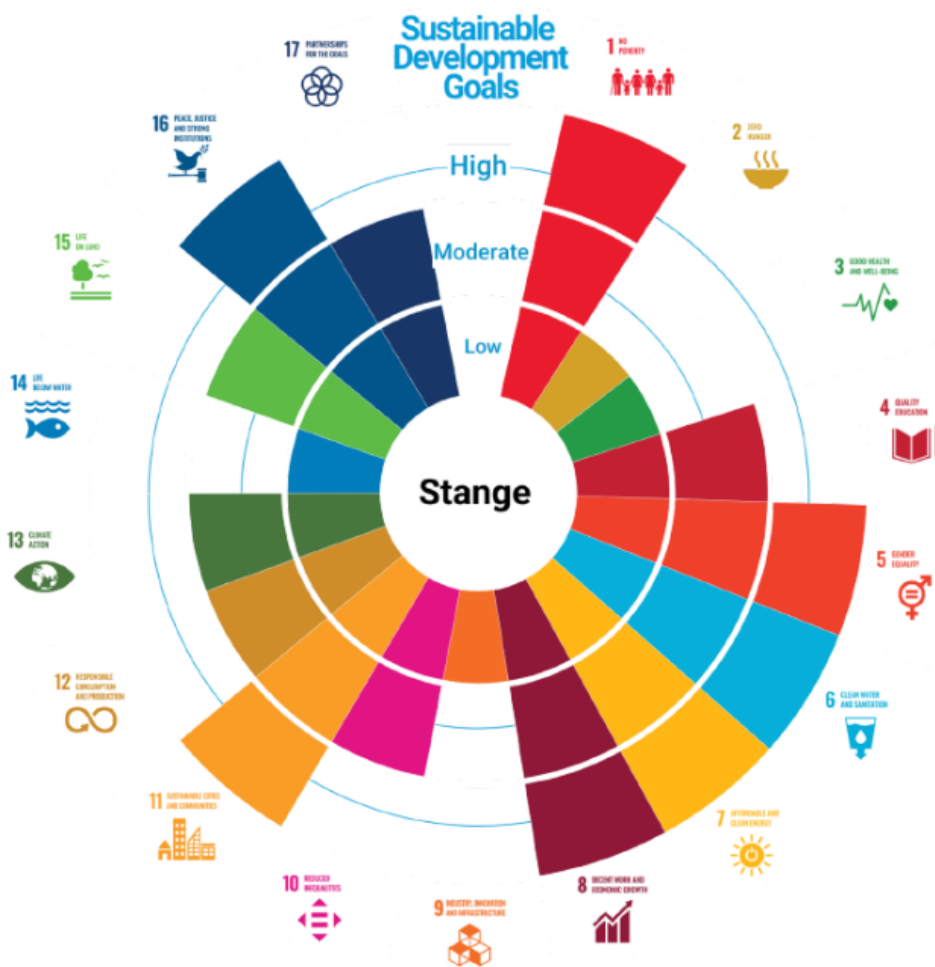
Bærekraftsmålene er fortsatt forholdsvis nye for de fleste. Mange har ikke enda blitt godt kjent med delmålene, som er svært omfattende og nyanserer bærekraftsmålene ned til et relevant nivå også for kommunene.

I forbindelse med rullering av kommuneplan 2023-35, har Stange kommune utført en kartlegging av samlet bærekraft gjennom FN-verktøyet U4SSC – United for Smart and Sustainable Cities. Kartleggingen skal måle hvor smart kommunen jobber med bærekraft, og vurdere bærekraft i forhold til miljømessige, økonomiske og sosiale dimensjoner, men har, sammenliknet med andre kartleggingsmetodikker, tungt fokus på økonomiske og teknologiske aspekter.

Stange har ikke fått den endelige, akkrediterte rapporten fra FNs samarbeidspartner ITU¹, som sammenlikner Stange mot andre land og kommuner i verden. I samarbeid med Trondheim-baserte *Sustainability Centre Norway* har man fått en rapport der Stange scores mot andre norske kommuner. Rapporten er vedlagt kunnskapsgrunnlaget.

¹ International Telecommunications Union

Figur 1 Måloppnåelse, i forhold til andre norske kommuner, på de forskjellige bærekraftsmålene. Dette er en forminskert versjon, fullversjonen finnes i hovedrapporten.

Illustrasjonen viser at Stange scorer spesielt godt på følgende bærekraftsmål:

- 6 Rent vann og gode sanitærforhold,
- 7 Ren energi
- 8 Anstendig arbeid og økonomisk vekst
- 16 Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner

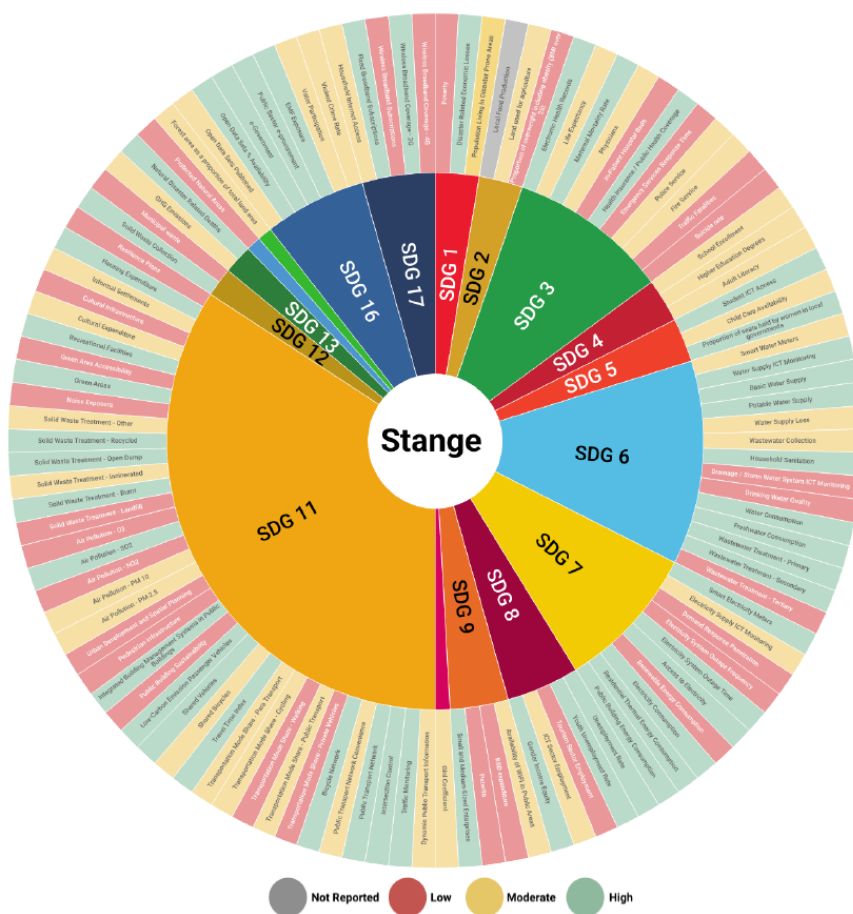
Men figuren viser også at Stange scorer spesielt dårlig på følgende områder:

- 2 Utrydde sult
- 9 Industri, innovasjon og infrastruktur
- 14 Livet i havet
- 15 Livet på land

Resultatene må leses med forsiktighet med hensyn til datakvaliteten i indikatorene som er rapportert. Resultatene må også leses i perspektiv av at dette sammenliknes med andre kommuner. For eksempel scorer vi rødt under husholdningsavfall som går til deponi, selv om dette er et område der Stange og Sirkula har jobbet målrettet over lang tid. Forskjellene er små, og de andre

kommunene som har gjennomført kartleggingen, scorer simpelthen *litt bedre* enn Stange. Samtidig legges Stange etter et gjennomsnitt som ikke tar høyde for hvor Norge scorer godt og dårlig. Rapporten indikerer at Stange ligger greit an med bærekraftsmål 12 og 13. Men samtidig er dette to bærekraftsmål der Norge som helhet har store utfordringer.¹ Det må derfor antas at dette er områder der også Stange har et stort arbeid å utrette.

I foregående planperiode har Stange kommune innarbeidet FNs bærekraftsmål i kommuneplanens samfunnsdel. Ved høring fikk Stange svært gode tilbakemeldinger på dette fra overordnede myndigheter. Det indikerer at Stange har gjort et godt arbeid i forhold til andre Innlandskommuner. Det er likevel behov for en videre operasjonalisering av FNs bærekraftsmål for å reflekteres i kommunens hovedmålsettinger. Kort sagt har vi behov for en overordnet målsetting for bærekraft, som kan forankres videre i virksomhetsstyringen. FNs bærekraftsmål skal, i henhold til *Nasjonale forventninger til kommunal og regional planlegging*, legges som grunnsten for kommuneplanen og danne grunnlag for prioriteringene i denne. Et slikt grunnleggende arbeid var det ikke rom for i foregående prosess med rullering av kommuneplan, da prosessen allerede var svært omfattende og ble utvidet underveis. Bærekraftsmålene ble innlemmet i kommuneplanen, men ikke brukt som utgangspunkt for å vurdere Stanges satsningsområder. Bærekraftsmålene vil fremtvinge tydeligere føringer for klima- og miljøarbeidet enn i dag, ettersom samfunnsdelen er kommunens klimaplan. En slik videre bearbeidelse av kommuneplanens samfunnsdel, kan indikere et behov for en helhetlig revisjon i kommende planperiode.

Figur 2 Stanges helhetlige score på bærekraftskartleggingen. Modellen er tatt med her for å illustrere oppbygging av rapporten med hovedmål og delmål. Grafikken finnes i storformat i hovedrapporten og kan utforskes i forskjellige visualiseringer, med beskrivelser.

2 Befolkningsutvikling: Aldring, urbanisering og uforutsigbare flyttemønstre

Kort fortalt

Befolkningsvekst er sentralt i kommunenes rammetilskudd fra staten. Befolkningsvekst driver også samfunnsutviklingen i ønsket retning på en rekke måter, blant annet gjennom lokal tilgang på arbeidskraft til næringslivet. Folkeveksten de siste planperiodene har vært jevnt over framskrivningene, men har vært ujevn etter koronapandemien, og de siste to årene har innvandring (bosetting av flyktninger) økt. Dette er en ressurs for kommunen, men bærer også med seg utfordringer, og aktualiserer behovet for koordinert arbeid med inkludering. (se kap. 5 Folkehelse).

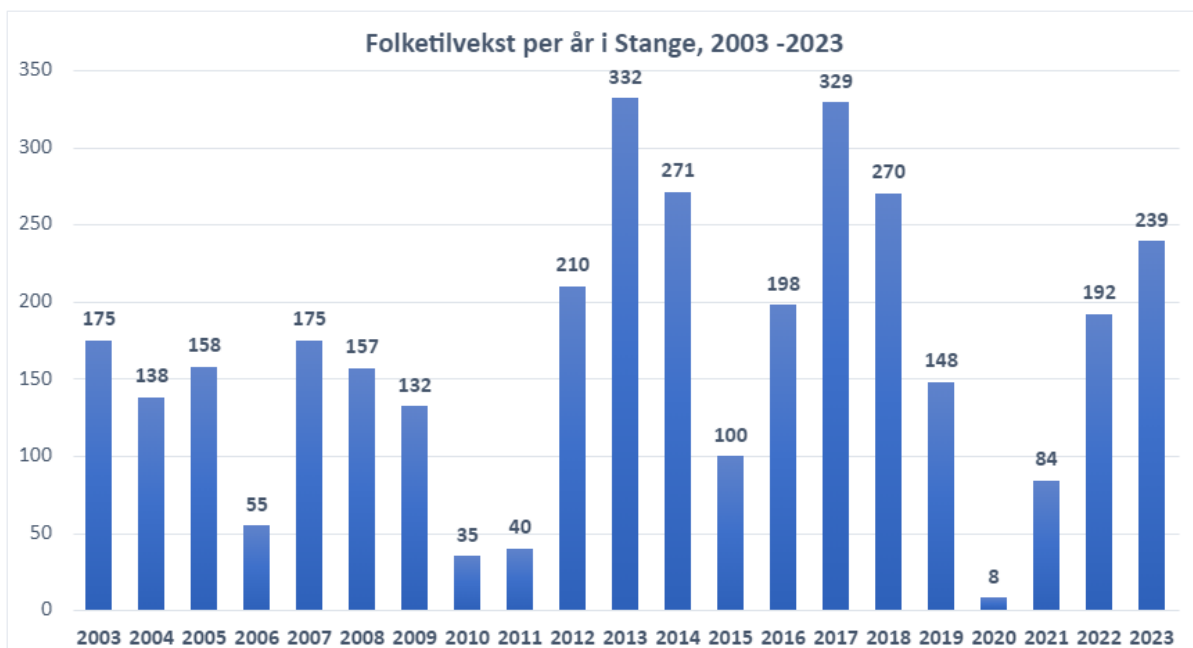
Den større samfunnsutviklingen, inkludert kommunens attraktivitet som arbeidsplass og bosted, er viktig for tilflytting og folkeveksten. Den varslede aldringstendensen i befolkningen vedvarer: Tilvekst i yngre aldersgrupper vil bremse, og antall innbyggere 80 år eller eldre vil dobles. Analysene gjort i foregående revisjon av kommuneplan viser at *hvor* kommunen har befolkningsvekst, og om de eldre selv kan flytte inn i egnede boliger, spiller en større rolle for kommuneøkonomien enn hvor mange innbyggere vi har. Dette tydeliggjør viktigheten av en tydelig arealstrategi. Folkehelsearbeidet er også avgjørende for å forebygge at aldringen gir kostnadsdrivende utfordringer.

En revisjon av samfunnsdelen kan gjøre strategiske valg for å gjøre kommunen rustet til muligheter og utfordringer knytte til disse temaene, samt en vurdering av om langsiktig arealstrategi underbygger de framtidige behov for befolkningsvekst og best mulig ivaretagelse av kommunens innbyggere. Kunnskap i fra oversiktsdokument for folkehelse skal ligge til grunn for prioriteringer i alle virksomhetsområder som behandles i samfunnsdel.

Befolkningsvekst har innvirkning på kommunenes rammetilskudd fra Staten, og de fleste norske kommuner ønsker derfor befolkningsvekst. Stange har, som en av få Innlandskommuner, vedvarende befolkningsvekst og et lite, men positivt fødselsoverskudd. Vi er avhengige av nettoinnflytting og -innvandring for å opprettholde befolkningsutviklingen; det akkumulerte fødselsoverskuddet de siste ti år er på 145 personer, eller 14.5 i året. Veksten bidrar til inntekter til kommunen og muligheten til å utvikle gode tjenester, og kan også gi positive synergieffekter i den lokale samfunnsutviklingen. Samtidig kan vekst også ha negative konsekvenser, for eksempel for arealbruk og naturtap og økt tjenestebehov.

Befolkningsvekst 2013 -2023 i prosent ²

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1.7	1.4	0.5	1	1.6	1.3	0.7	0.04	0.4	0.9	1.2

Veksten og flytteaktiviteten har tiltatt igjen, etter korona-årene. Samtidig flater den nasjonale befolkningsveksten ut, og Statistisk sentralbyrås befolkningsprognoser for Stange har vært nedjustert flere ganger. Kommunens målsetninger om befolkningsvekst har vært jevnlig til behandling i foregående kommunestyreperiode. I nylig vedtatt kommuneplan er følgende målsetting for befolkningsvekst vedtatt: *Stange kommune skal satse på en årlig befolkningsvekst som ligger over landsgjennomsnittet.* Dette vil også med all sannsynlighet innebære å satse på å vokse mer enn Statistisk sentralbyrås befolkningsprognoser. Nye prognoser ventes publisert i juni 2024.

Å satse på en befolkningsvekst ut over fremskrevne prognoser innebærer at Kommunestyret må velge hvor, og hvordan ressurser skal prioriteres for å samle drivkraft i utviklingen.

Notat om befolkningsvekst

I forbindelse med rullering av kommuneplanens samfunnsdel i 2022, ble Stanges historiske og fremtidige befolkningsvekst kartlagt og analysert. Utredningen ble behandlet i [formannskapssak 108/22, og saken med vedlegg kan leses der](#). Befolkningsvekst blir dessuten behandlet hvert år i forbindelse med årlig budsjettarbeid.

Fremskrevet folkemengde (vekst per år %) gitt SSBs hovedalternativ (Kilde: SSB 13600)

2030	2035	2040	2045	2050	Gjennomsnittlig vekst per år
22239 (0.65%)	22902 (0.52%)	23468 (0.43%)	23936 (0.33%)	24287 (0.25%)	0.49%

Konsekvenser av urbanisering slik som arealpress og infrastruktur, er også omtalt i kapittel 6.

2.1 Hvor bor vi i Stange?

Det er et relativt spredt utbyggingsmønster i Stange kommune. Dette gir enkelte utfordringer som diskuteres i neste kapittel. Samtidig viser folketallet fordelt på skolekretser (tabell under) at det er kommunens to store tettsteder, Stange og Ottestad, som vokser mest³. Dette har vært kjent over lang tid. Økende sentralisering er et resultat av en global makrotrend, og vedvarer også i Stange. Dette henger i stor grad sammen med dagens innbyggers ønske om å bo i nærhet til relevant arbeid, aktiviteter, tilbud og tjenester. Kommuneplanen med vedtatt arealstrategi angir målsettinger og strategier for hvordan hele kommunen skal tas i bruk, samtidig som kommunens evne til å *satse* på stedsutvikling ikke svekkes. Å utvikle attraktive lokalsamfunn, der ungdom ønsker å flytte tilbake, innebærer å utvikle og ivareta områdenes unike stedsidentitet og særpreg.

	Befolkning		Andel av befolkningen		Vekst siden 2000	
	2000	2023	2000	2023		
Arstad	2177	3356	12%	16%	1179	Ottestad
Hoberg	4109	5392	23%	25%	1283	2462
Stange	3507	4593	20%	22%	1086	
Tangen	1332	1209	7%	6%	-123	
Solvin	1723	1980	10%	9%	257	
Breidablikk	1497	1491	8%	7%	-6	
Espa	580	546	3%	3%	-34	
Vallset	1975	1841	11%	9%	-134	
Åsbygda	1022	926	6%	4%	-96	
Stange kommune	17922	21334			3412	

I en fremtid med forventet lavere befolkningsvekst og trangere økonomisk handlingsrom, må kommunene velge *hvor* satsningen/ investeringene skal konsentreres for å utløse ønsket effekt. Dette understreker behovet for en tydelig arealstrategi og økonomiske prioriteringer.

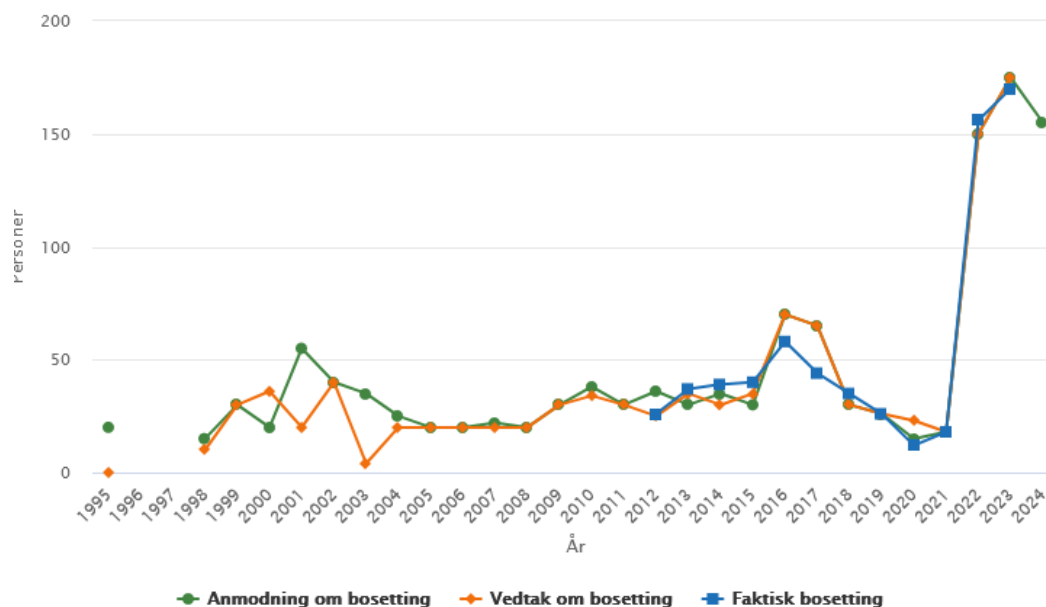
Andel av befolkningen som bor i tettbygd eller spredtbygd strøk, år 2000 og 2023 ⁴		
	Tettbygd	Spredtbygd
2023	13854 (65%)	7487 (35%)
2000	9680 (54%)	8231 (45%)

Befolkningsveksten i Stange avhenger av innenlands nettoinnflytting og innvandring. Å utløse denne flyttingen til Stange innebærer utvikling av arbeidsplasser (se kapittel 4 og 11) og bostedsattraktivitet. Begge områder er hovedsatsninger i gjeldende kommuneplan. Stange kommunes evne til å rekruttere og beholde arbeidskraften som driver samfunnet fremover, påvirkes av det øvrige arbeidet innenfor samfunnsutvikling og stedsutvikling.

Den totale flytteaktiviteten er høy, mens nettoinnflyttingen, som utgjør Stanges befolkningsvekst, havner rundt 100-200 i året. Tilgang på relevant og attraktivt arbeid i regionen er sentralt i flyttebeslutninger.

2.1.1 Bosetting og inkludering av flyktninger

I 2023 bosatte Stange 171 nyankomne flyktninger, hvorav 148 hadde kollektiv beskyttelse.⁵ Tallet i 2022 var 156, og vedtaket for 2024 er 155.⁶ Samlet er dette 482 og innebærer en sterk oppgang fra foregående år. Blant de 263 registrerte innvandrere til Stange kommune i 2022, var altså over halvparten flyktninger.

En stor andel av de bosatte flyktningene er ukrainske flyktninger med midlertidig kollektiv beskyttelse. På landsbasis er rundt 20% av de bosatte i arbeid. Det er usikkert hvordan tjenestene skal møte denne gruppen ettersom botid er ukjent. Undersøkelser fra tidlig 2023 viste at 4 av 5 ukrainere ønsket å bli i Norge. Men det er usikkert om kollektiv beskyttelse opprettholdes som i dag.

I 2022	Totalt antall	Så langt i 2023	Totalt antall
	156		171
Ukraina	135	Ukraina	148
Armenia	1	Syria	6
Belarus	1	Kongo	11
Kongo	18	Afghanistan	2
Syria	1	Eritrea	3
		Etiopia	1
Kollektiv midlertidig beskyttelse	137	Kollektiv midlertidig beskyttelse	148
Asyl	1	Asyl	7
Overføringsflyktning	18	Overføringsflyktning	16

I 2022 og 2023 bosatte Stange nyankomne flyktninger i henhold til vedtatt arealstrategi; 55% ble bosatt i Ottestad, 42% i Stange og resten andre steder. Målet er bosetting langs Intercity-aksen for å kunne ha tilgang på tjenestetilbudet. Men i fortsettelsen er dette være utfordrende, på grunn av mangel på boliger. Bosettingsbehovet er større enn tilgjengelige boliger, samtidig må bosted ha tilgang på barnehageplasser, skoler, kollektivtransport, tilgang til Stange og kvalifiseringssenteret for de voksne. Dette er et stort koordineringsarbeid mellom de involverte enhetene. Andre konsekvenser er at konsentrasjon av større grupper i enkelte tettsteder utfordrer det boligsosiale målet om integrering og inkludering. Press på det private leiemarkedet, i konkurranse med f.eks studenter, øker prispresset i en situasjon der samlet boligutgiftsbelastning allerede er høy i befolkningen. Som tabellen under viser, er forholdet mellom kommunale og private utleieboliger bare på et år blitt endret til motsatte størrelsesforhold. Dette understreker boligforetakets rolle, da det ikke kan forventes at det private boligmarkedet fortsetter å øke tilbudet på utleieboliger, slik tilfellet har vært det siste året.

Bosetting av flyktninger fordelt på boligsektor		
	2022	2023
Kommunal bolig	109	48
Privat	47	127

Utfordringer framover vil være hvordan kommunen kan være rustet for å levere gode tjenester - inkludert boliger, til større flyktningestrømmer. Det sammensatte behovet for tjenester er dessuten avhengige av hvordan ansvaret for de ulike deler av inkluderingsarbeidet fordeles, og ikke minst hvordan vi møter nye innbyggere generelt. Situasjonen fremhever altså utfordringen knyttet til koordinering av inkluderings- og integreringsarbeidet i Stange kommune som er omtalt i kapittel 5: Folkehelse.

Kommunens verdier - Åpenhet, trygghet, mangfold, gir føringer for hvordan vi tar imot flyktninger og andre innflyttere. Videre viser FNs bærekraftsmål – spesielt 16 – inkludering og sosial bærekraft, betydningen av dette for en vellykket samfunnsutvikling.

2.2 Alderssammensetning

Snittalderen i Stange kommune i 2024 er 42.4 år⁷. Dette er yngre enn snittet i Innlandet, og eldre enn landsnittet⁸. Prognosene for alderssammensetning viser at i 2040 vil de i aldersgruppen 80 år og eldre, være mer enn dobbelt så mange som de er i dag, mens antall innbyggere i aldersgruppen 20-44 forblir nesten uendret. For å opprettholde bærekraftige lokalsamfunn og gode helse- og omsorgstjenester, må kommunene derfor jobbe på nye måter. Utfordringene må likevel sees i lys av at den nye eldregenerasjonen har bedre helse og mer ressurser til å møte og mestre alderdommen, samt at samfunnet over tid har lagt til rette for en aldrende befolkning.

Alderssammensetning, historisk og frem mot 2040 Kilder: SSB tabell 07459 og 13600							
	2000	2020	2040	Tilvekst siden 2000	Tilvekst mot 2040	Vekst siden 2000 (%)	Vekst mot 2040 (%)
0-19 år	4448	4791	4820	343	29	8%	1%
20-44 år	5850	6299	6348	449	49	8%	1%
45-66 år	4787	6302	6634	1515	332	32%	5%
67-79 år	2134	2677	3578	543	901	25%	34%
80+	709	995	2084	286	1089	40%	109%

Endringen i befolkningssammensetning må møtes av tilrettelegginger i hele samfunnet. Dette gjelder ikke bare helse- og omsorgssektoren, men frivilligsektoren, attraktiv lokalsamfunnsutvikling med gode møteplasser på tvers av generasjoner, og boligpolitikk. Stange kommune har i foregående planperioder implementert reformen *Leve hele livet* med mål om et aldersvennlig lokalsamfunn for alle aldersgrupper, og arbeider nå med videreføringen i form av den mer eldrefokuserte reformen *Bu trygt heime*. Dette vil være avgjørende for å dempe behovet for tjenester.

Aldringen i befolkningen er en stor seier for folkehelsearbeidet de siste femti årene, og må ikke sees på som en udelt utfordring. Det ligger stor verdi i å tenke innovativt i hvordan vi møter denne fremtiden, og legge til rette for at de mange friske eldre kan delta som en ressurs i samfunnet. Som

det allerede er drøftet i grunnlagsarbeidet til nylig vedtatt kommuneplan, vil arealplanleggingen spille en avgjørende rolle for hvordan aldringen påvirker de kommunale budsjettene. *Hvor* befolkningsveksten kommer, også med hensyn til aldring, har langt større betydning for infrastruktur, tjenestebehov og kommunal pengebruk for å yte disse tjenestene, enn hvor mange innbyggere vi blir i kommunen⁹. Dette understreker nok en gang behovet for en tydelig arealstrategi og økonomiske prioriteringer.

3 Boliger, boforhold og boligmarked

Kort fortalt

Det generelle bildet i Stange er at de fleste bor trygt og godt. Det langsiktige bildet er at Stange er en vekstkommune med høy boligproduksjon og dette har til tider ført til prisvekst i boligmarkedet utover det forventede. Det er fortsatt i Ottestad, Stangebyen, Tangen og Romedal at det er størst utbyggingsaktivitet.

Mens andelen som eier egen bolig er fortsatt stabilt høy i Stange på 84%, har dette gått ned på landsbasis. 74% av befolkningen i kommunen bor i eneboliger. Dette fremstår som noe høyt og en utfordring gitt den forespeilede økningen i enpersonshusholdninger generelt og aleneboende eldre over 80 spesielt. Denne innbyggergruppen vil få behov for bistand fra kommunen dersom de ikke er i stand til å dekke eget boligbehov. Siden 2022 har boligbyggingen nasjonalt bremsset ned og det anslås en kraftig underdekning av spesielt leiligheter. Inflasjon tilsier at husholdningenes samlede levekostnads- og boutgiftsbelastning øker kraftig.

Det utarbeides en kartlegging av boligbehov hos vanskeligstilte i Stange kommune, i tråd med nytt lovverk. Stange har jobbet helhetlig med boligpolitikk over flere år og har derfor strategier innarbeidet for boligmarkedet. Kommunens mål og virkemidler i boligpolitikken er beskrevet i kommunedelplan for boligpolitikk, vedtatt i 2021. Arbeidet med å operasjonalisere strategiene i kommunedelplanen pågår. Det kan være behov for å rullere denne kommunedelplanen.

Mer om boforhold, trangboddhet og levekår finnes i Oversiktsdokument for folkehelse.

Kommunene har et ansvar for å tilby boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet, dvs. grupper som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde et tilfredsstillende boforhold på egen hånd. Dette omtales ofte som det «boligosiale» arbeidet i kommunen. Det øvrige/ordinære boligmarkedet er i stor grad markedsstyrt innenfor rammene av lovverket og kommunens arealplaner. Gjennom arealplanleggingen kan kommunen påvirke forhold som har betydning for bokvalitet. Kommunen har også mulighet til å ta en mer aktiv rolle i boligmarkedet for å bidra til realisering av vekstmålsetting, kommunens arealstrategi eller andre målsettinger som bl.a. sosial bærekraft. Eksempler på dette fra de senere årene er utviklingen av Åkersvika hageby og salg av kommunale tomter i Navneberget. Kommunens mål og virkemidler i boligpolitikken er beskrevet i kommunedelplan for boligpolitikk, vedtatt i

Boforhold i U4SSC-kartleggingen

Stange scorer grønt på indikatoren *boutgiftsbelastning*. Dataene for denne indikatoren er imidlertid hentet ut fra et grovmasket fylkessnitt. Likevel er Stange sammenliknet med andre norske bykommuner, som kanskje har enda høyere boutgiftsbelastning og derfor scorer relativt dårligere. Stange scorer også på en del tjenester relatert til boforhold, som *vannstress, husholdningsrenovasjon, lekkasjeprosent i VA-nettet* og *avløpsrensning*.

2021. Arbeidet med å operasjonalisere strategiene i kommunedelplanen er igangsatt, men ikke fullført.

Som følge av nytt lovkrav i boligsosial lov, er det i 2023 startet et arbeid med å kartlegge kommunens behov for boliger til vanskeligstilte. Det må understrekes at denne rapporten er en behovsanalyse for innbyggere som defineres som *vanskeligstilte på boligmarkedet*. Stange kommune har over tid arbeidet for å løfte fokuset i det boligpolitiske arbeidet for å gjelde *hele* boligmarkedet. Dette inkluderer utarbeidelse av en helhetlig kommunedelplan for boligpolitikk, vedtatt i 2021. Boligpolitikk handler om en bredere samfunnsutvikling: Hvor det bygges boliger og at det bygges forskjellige boliger, tilgang på tjenester, integrering og inkludering i boligområdene med gode møteplasser og gode bomiljøer for alle aldersgrupper og sosioøkonomiske grupper, er alle faktorer som påvirker dette politikkområdet. Husbankens økonomiske tilskuddsordninger bidrar til at kommunen kan ta en aktiv rolle for å imøtekomme utfordringer som noen erfarer i boligmarkedet. Hvordan arealpolitikken styres, og hvordan det bygges ut, har innvirkning på hvor mange innbyggere som vil ha behov for bistand med å bo. Det er ønskelig å ivareta det helhetlige perspektivet og utnytte mulighetsrommet til å tilrettelegge boligmarkedet slik at færrest mulig blir vanskeligstilte. Kartleggingen av boligbehov for vanskeligstilte vil gi innspill til rullering av kommunedelplan for boligpolitikk 2021-25. Stange kommune er også i dialog med private aktører for løpende å diskutere aktuelle muligheter.

3.1 Spredt utbyggingsmønster

Vi har en spredt bosettingsstruktur i Stange med nesten utelukkende eneboliger. Andre typer boliger befinner seg i all hovedsak i tettstedene. Dette skaper utfordringer på flere plan. Transportbehovet knyttet til et spredtbygd utbyggingsmønster forutsetter et energibehov som ikke kan møtes i lavutslippssamfunnet, heller ikke med omlegging til elektriske kjøretøy. Utbyggingsmønstre som forutsetter individuell persontransport, kan ekskludere en del av befolkningen fra samfunnsdeltagelse. Ettersom faktorer knyttet til utenforskap er et økende problem, kan denne problemstillingen bli viktigere.

Kommuneplanens samfunnsdel og arealdel er nylig vedtatt, og arealstrategien her legger føringer for hvor det skal satses på boligbygging fremover. Det vil fortsatt være boligtilbud for de som ønsker å bo spredt. Det finnes tilgjengelige tomter i alle kommunens tettsteder og et variert boligtilbud blant eksisterende boligene som kan også være en ressurs for Stange.

3.2 Økende andel aleneboende og boligsammensetning

I Stange bor nesten 16000 personer – rundt 74% av befolkningen – i eneboliger¹⁰. Samtidig øker antall og andel personer i Stange som bor alene, såkalte enpersonshusholdninger. I dag bor 2430 Stange-innbyggere alene (eneste registrerte person på adressen). Snittalderen på disse er 59 år. 1500 personer bor alene i en enebolig. Andelen av disse som er over 70 er 521, og andelen over 80 år er 236 personer. Dette viser at mange som bor alene i en enebolig, velger å flytte til en mer lettstelt bolig mellom alderen 70 og 80. Samtidig mener Senter for et aldersvennlig Norge at flere boligutfordringer kunne vært løst dersom eldre klarer å gjøre denne endringen enda tidligere.¹¹ Å gjøre denne endringen fordrer et velfungerende boligmarked der innbyggerne selv kan skaffe og beholde egnet bolig. Aldersgruppen 70+ vil vokse sterkt i kommende planperioder, og dette tyder på at sammensetningen av dagens boligmasse ikke er hensiktsmessig, gitt befolkningsutviklingen. Innbyggere som ikke klarer å løse sitt boligbehov på egen hånd, vil få behov for bistand av kommunen, enten det er gjennom tjenester i eget hjem, eller kommunal bistand til å skaffe bolig. Å unngå kostnadskreven kommunal tjenesteyting på dette feltet, krever at boligmarkedet klarer å

respondere på behovet for utbygging av leiligheter. Dette utløser dessuten den nødvendige boligrotasjonen gjennom frigjøring av eksisterende eneboliger til andre deler av befolkningen.

3.3 Oppnår vi boligrotasjon?

Stange har jobbet målrettet i flere år med aldersvennlig stedsutvikling. Dette skal gjelde alle innbyggere, og selv om reformene *Leve hele livet* og *Bu trygt heime* fokuserer tungt på eldre aldersgrupper, bør vi ikke miste ut av syne behovet for å tilrettelegge samfunnet for å tiltrekke oss de yngre førstegangsetablererne og barnefamilieene. I Stange kommune bor det i dag 3683 barn født etter 2009 (grunnskolealder).¹² Nesten 80% bor i enebolig. Hvis vi også ser på hvor mange som bor i enebolig, tomannsbolig eller andre småhus, utgjør det hele 95% av barn i grunnskolealder. Dette tyder på at dagens barnefamilier stort sett finner seg en egnet familiebolig og det er fortsatt viktig å sikre at slike boliger er tilgjengelige for mulige tilflyttere ønsker seg en slik bolig i Stange kommune. Gitt den store overvekten av eneboliger vi allerede har, ligger nøkkelen i boligrotasjon.

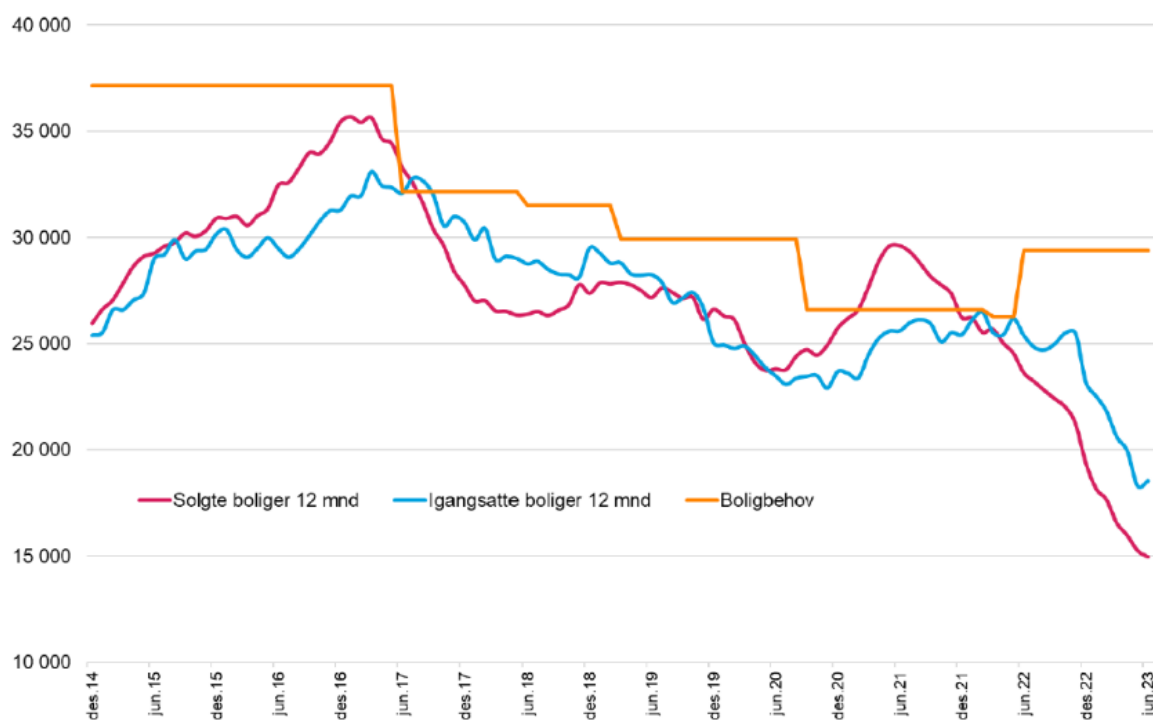
Tabellen under viser at snittalderen på de som bor i eneboliger i de forskjellige områdene, stort sett ligger hårfint under det generelle aldersgjennomsnittet i kretsen. Den spesielt lave andelen som bor i enebolig i Stange krets, kan forklares av det høye antallet rekkehus og tomannsboliger ved bl.a. Sønderhagen. En sammenlikning mot tilsvarende tall fra 2016 i tabellen under, viser at snittalderen i eneboliger følger snittalderen i befolkningen som helhet. For tettbebyggelsen i Ottestad er imidlertid snittalder i enebolig den samme i 2024 som i 2016 selv om snittalderen i befolkningen har økt. Det kan tyde på en viss rotasjonseffekt i boligmassen i dette området. Overordnet er det likevel ikke grunnlag for å konkludere med at boligrotasjon fullt ut har slått til. Dette kan skyldes at det ikke har vært et tilstrekkelig tilbud av leiligheter.

Krets	Snittalder på beboere i enebolig		Antall innbyggere (26. januar 2024)	Antall personer som bor i enebolig
	2016	2024		
Arstad	39.9	39.3	3427	2409 (70%)
Hoberg	41.6	39	5456	3559 (86%)
Breidablikk	42.3	42	1478	1270 (86%)
Espa	45.2	45	574	557 (97%)
Solvin	43.0	42	1954	1558 (80%)
Stange	42.5	40.6	4722	2919 (62%)
Tangen	45.6	45.2	1185	1058 (89%)
Vallset	44.9	44.1	1861	1702 (91%)
Åsbygda	44.5	44.1	903	870 (96%)
Hele Stange kommune	42.4	41.3	21582	15902 (74%)

3.4 Prisøkninger og ustabil boligbygging

En vesentlig utfordring vil være hvordan vi skal tilrettelegge for gode boliger og til en aldrende befolkning i fremtidens samfunn. Den høye andelen aleneboende er sannsynligvis et forhold som til tilla, noe som er en vesentlig driver for hvordan boligplanlegging og utbygging skal foregå i fremtiden. Å møte den økende andelen enpersonshusholdninger, i tillegg til økt antall eldre generelt, innebærer et stort behov for flere leiligheter i tiårene som kommer. Her har Stange flere utfordringer knyttet til et spredt utbyggingsmønster. Ensomhet blant aleneboende øker med

levealder og er en folkehelseutfordring også på landsbasis. Spredte boliger er en betydelig utgift for helse- og omsorgstjenestene (se kapittel 10), og dette vil kunne øke med de demografiske fremskrivningene. En måte å motvirke dette, er at kommunen sikrer en arealpolitikk som fortsetter tilrettelegging for bygging av egnede boliger spesielt i satsningsstedene. Dette kan sikre at alle som vil, får mulighet til å flytte til en leilighet eller annen lettstelt bolig når de får økt behov for kommunale tjenester i hjemmet. Gode bomiljøer og møteplasser er en del av denne tilretteleggingen.

Figur 3 Stipulert boligbehov som følge av demografiske trender, samt igangsatte og solgte boliger siste tolv måneder (frem til juni 2023). Kilde: Norske boligprodusenters landsforening

Siden 2022 har det vært en nedbremsing i boligbyggingen både nasjonalt og lokalt. Situasjonen skyldes en rekke sammensatte faktorer, inkludert ettervirkninger av koronapandemien, materialpriser, energipriser, rentekostnader mm. Figuren over viser Prognosesenterets anslag for boligbehov nasjonalt, kontra igangsatte og solgte boliger over en tiårsperiode. Tallene indikerer en underdekning av nyboligbygging i forhold til befolkningsutviklingen. Situasjonen vil, dersom den vedvarer, få konsekvenser for både eksisterende innbyggere samt Stanges muligheter for å tiltrekke seg nye innbyggere. Det er vanskelig å gjøre antagelser om hvor lenge situasjonen vil vedvare.

Med inflasjon og økte lånerenter opplever husholdningene nå en sterkt økende samlet levekostnads- og boutgiftsbelastning. Som grunnlagsdokumentet for folkehelse diskuterer, kan og vil dette påvirke folkehelsen fra flere retninger.

Så lenge byggeaktiviteten ikke tar seg opp, vil spesielt en underdekning på leiligheter skape ytterligere utfordringer i å utløse boligrotasjonen vi vet er nødvendig for å oppnå et velfungerende boligmarked for alle aldersgrupper – både barnefamilier med behov for større boliger, og eldre med behov for leiligheter.

I kommuneplanens arealdel er det avsatt arealer for fremtidig boligutbygging i alle tettsteder. Den samlede arealreserven i kommuneplanens arealdel vurderes som tilstrekkelig for å imøtekomme boligbehovet fremover. Av hensyn til jordvernet vil det for Ottestad kreves en viss fortetting innenfor eksisterende utbyggingsområder for å oppnå ønsket vekst. Se nærmere omtale av dette i kap. 5. Både fortettingsprosjekter og utbygging av boligområder må reguleres før potensialet i arealreserven i kommuneplanen realiseres. For Tangen og Stange øst Navneberget/ Roa er det områdereguleringsplaner for nye boligområder under utarbeidelse, omtalt i kap. 5. Selv om områder blir regulert, vil imidlertid utviklingen være prisgitt grunneiere/rettighetshaveres ønske om investeringer og tilrettelegging for salg. Der kommunen selv er grunneier kan kommunen bidra mer aktivt til å oppnå ønsket boligvekst gjennom tilrettelegging og salg av tomter. Gjennom en aktiv boligpolitikk er det også mulig å tilrettelegge bedre for boligsosiale forhold. Kommunen har tatt en aktiv rolle i boligmarkedet, spesielt gjennom å benytte seg av *tilvisningsavtaler* og *tildelingsavtaler*. Dette anses som viktige virkemidler gjennom Husbankens ordninger. Utleieboliger med kommunal tilvisningsrett kan gi mer fleksibilitet i kommunalt disponert boligmasse. Boligene oppføres av en privat aktør med fordelaktige vilkår fra Husbanken. Kommunen gis rett, men ikke plikt, til å tildele inntil 40% av utleieboligene. De øvrige boligene leies ut på det åpne markedet med minimum fem års leiekontrakter. I og med at de kommunalt disponerte boligene rullerer ved ledighet, bidrar dette til mål om normalisering og integrering. Tildelingsavtaler benyttes i prosjekter der alle utleieboliger er forbeholdt vanskeligstilte på boligmarkedet. Denne typen anbefales når beboerne trenger oppfølgingstjenester fra kommunen.

FNs bærekraftsmål og arbeidsliv

I U4SSC-rapporten scorer Stange på en rekke indikatorer knyttet til arbeidsliv. Her er et par eksempler:

- Arbeidsledighet (alle aldre), arbeidsledighet (unge) og antall små og mellomstore bedrifter
- Arbeidsplasser i IT-sektoren
- Arbeidsplasser i turismesektoren, pengebruk på forskning og innovasjon, og nyregistrerte patenter

4 Næring og arbeidsliv

Kort fortalt

Velfungerende arbeidsliv er en forutsetning for befolkningsvekst og øvrig samfunnsutvikling. EUs taksonomi for sirkulærøkonomi vil endre rammebetingelsene for næringslivet i Stange i kommende år, og landbruket er spesielt utsatt for klimarisiko. Stange er en del av en sammenknyttet bo- og arbeidsmarkedsregion og inn- og utpendlingen er stor. Kommunen drar nytte av korte avstander til Hamar, Oslo og Gardermoen. Utpendlingen er større enn innpendlingen. Sysselsettingen er god. Næringsstrukturen er preget av landbruk/bioøkonomi, og bedriftssammensetningen er derfor preget av stor overvekt av enkeltpersonforetak og små bedrifter. Stange kommune er den største arbeidsgiveren. Mangel på rett kompetanse, særlig innen helse er en utfordring. Utbygging av IIseng fengsel vil gi økning i arbeidstagere og kan potensielt gi ringvirkninger for lokalsamfunnsutviklingen. Nedleggningen av Sanderud sykehus vil bety reduksjon av arbeidsplasser i kommunen. Utvikling av Sørli flerbruksterminal kan legge grunnlag for bred næringsutvikling innen bioøkonomi og logistikk. Regional energimangel kan være en flaskehals for utviklingen.

Næring og arbeidsplasser er en forutsetning for befolkningsvekst, og et velfungerende arbeidsliv er en forutsetning for innbyggerne våre, også selv om folk pendler i større grad enn for bare tyve år siden. Landbruk og bioøkonomi er sentralt for Stange, men det jobbes samtidig med å tilrettelegge for flere kontorarbeidsplasser. Attraktiviteten til Stange øker med tilgang på interessante arbeidsplasser. Det er i kommunen arbeidsplasser til 70% av befolkningen, så vi vil uansett fremover være avhengig av at innbyggere pendler mot Oslo, samt har sin arbeidsplass i nabokommunene. Bedrifter/arbeidsplasser gir også arbeid videre til andre bedrifter. Eksempelvis skaper en industribedrift flere arbeidsplasser hos leverandører enn de selv sysselsetter¹³. En lokal bedrift bidrar også gjerne med ressurser til lokalt frivillighetsarbeid og fritidsaktiviteter for barn og unge.

Et variert og interessant næringsliv er en viktig faktor for eksisterende innbyggere, samt de som vurderer bosetting i kommunen vår. Vi er en del av en større bo- og arbeidsregion, men tilgangen til næringsarealer er begrenset i Hamar og sørover mot Eidsvoll/Romerike. En videre vekst i Hamarregionen er i stor grad avhengig av tilgang på nye næringsområder. Stange kommune har planavklart og regulert større næringsarealer i den senere tiden, spesielt knyttet opp mot strategien om logistikk (gods fra veg til bane) og bioøkonomi. Her er Stange i en særstilling med sine næringsarealer. Det er viktig å ha en kombinasjon av ferdig regulerte tomter og planavklarte områder. Å utvikle store næringsarealer er et langsiktig arbeide, hvor kommunen spiller en viktig rolle sammen med næringsliv/private utviklere.

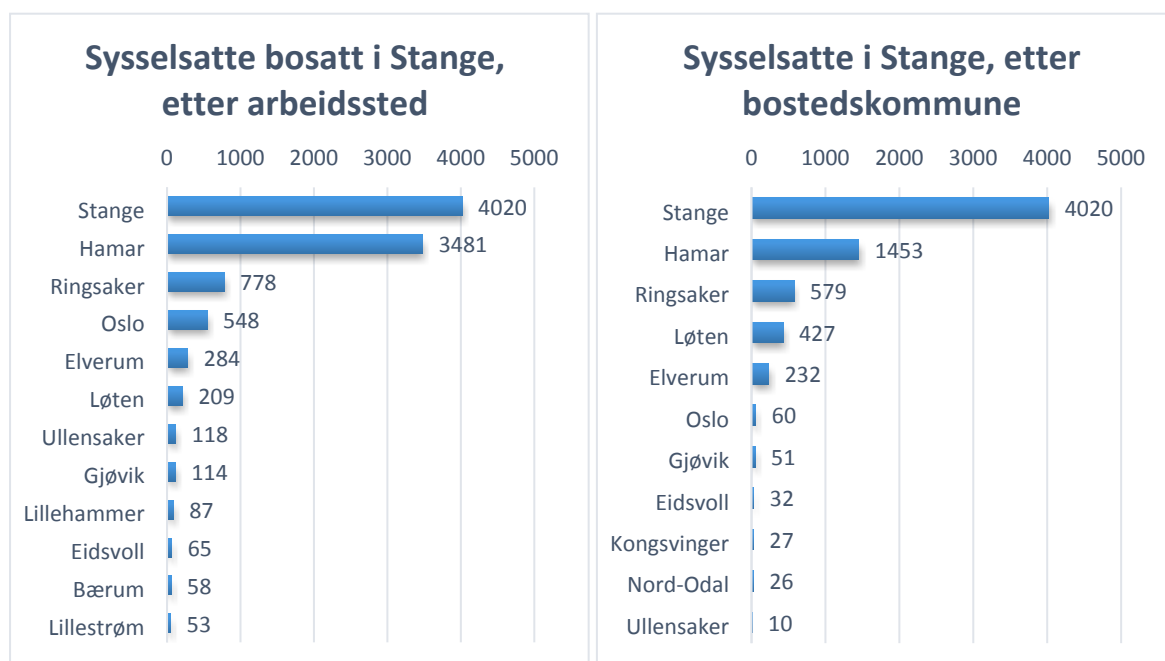
4.1 Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon: Felles bo- og arbeidsmarked

Tilgang på relevant og interessant arbeid er ofte en utløsende faktor for bostedsbeslutninger i avveining mellom regioner. Samfunnsanalyse av Hamarregionen¹⁴ beskriver at jo flere arbeidsplasser en når innenfor en reisetid på 45 minutter, jo sterkere er befolkningsveksten. Dette er nettopp et av av Stanges fortrinn for bostedsattraktivitet. Avstanden til arbeidsmarkedet i Oslo er relativt kort, og til Hamar enda kortere. Stange fungerer som en del av et sammenflettet bo- og arbeidsmarked, med høy grad av arbeidspendling. Kommunens nordlige områder har en sterk tilknytning til Hamar by. I fremtidige år, med utbygging av Åkersvika hageby, vil dette bli alt tydeligere.

Tabellen under viser at over halvparten av Stanges innbyggere har sitt virke utenfor Stange. Nærmere 60% av denne andelen, har arbeidssted i Hamar. Kommunens egendekning av arbeidsplasser, dvs. forholdstallet mellom antall arbeidsplasser og antall sysselsatte, er 70%.

	2019	2023
Antall arbeidsplasser i Stange ¹⁵	7119	7210
Sysselsatte innbyggere i Stange	10210	10351
Arbeider i kommunen	4090 (40%)	4020 (39%)
Arbeider utenfor kommunen(utpendling)	6120 (60%)	6331 (61%)
Sysselsatte med bosted utenfor Stange	3029	3190

Figuren til venstre under viser antall sysselsatte personer med bostedsadresse i Stange, fordelt på kommunen de arbeider i¹⁶. Den andre grafen viser antall sysselsatte personer med arbeidssted i Stange, fordelt på kommunen de bor i. Det fremgår at Hamarregionen dominerer i begge tilfeller, med den større Mjøsbyregionen på andreplass. Det er 4020 personer som både bor og jobber i Stange – dette fremgår også av tabellen over.

Figurene understreker betydningen av et velfungerende bo- og arbeidsmarked på tvers av kommunegrensene, til dels også på tvers av regioner som er relevant for Stange med sin nærhet og tilknytning også sørover til Romerike og Oslo. Og det er på sin plass å poengtere at det for kommunens økonomi er det bosted og ikke arbeidssted som er avgjørende. Inntekt og økonomi må sees i sammenheng med regionens næringsstruktur.

Trenden viser at inn- og utpendling fra kommunene langs Intercity-aksen sør for Stange er økende. Storsamfunnets historiske investeringer i infrastruktur vil med all sannsynlighet forsterke trenden. Reisetid fra Stange til Oslo vil med InterCity bli kortet ned til 50 minutter. Mulighetsrommet tydeliggjøres av vedtaksfesting av Stange som regionalt område for arbeidsplassintensive virksomheter i Areal- og Transportstrategi for Mjøsbyen (se kart under). Kommuneplanens

Samfunnsdel og arealdel gir viktige føringer for Stanges arbeid med næring. Stange kommune strategisk næringsplan ble revidert i forrige valgperiode.

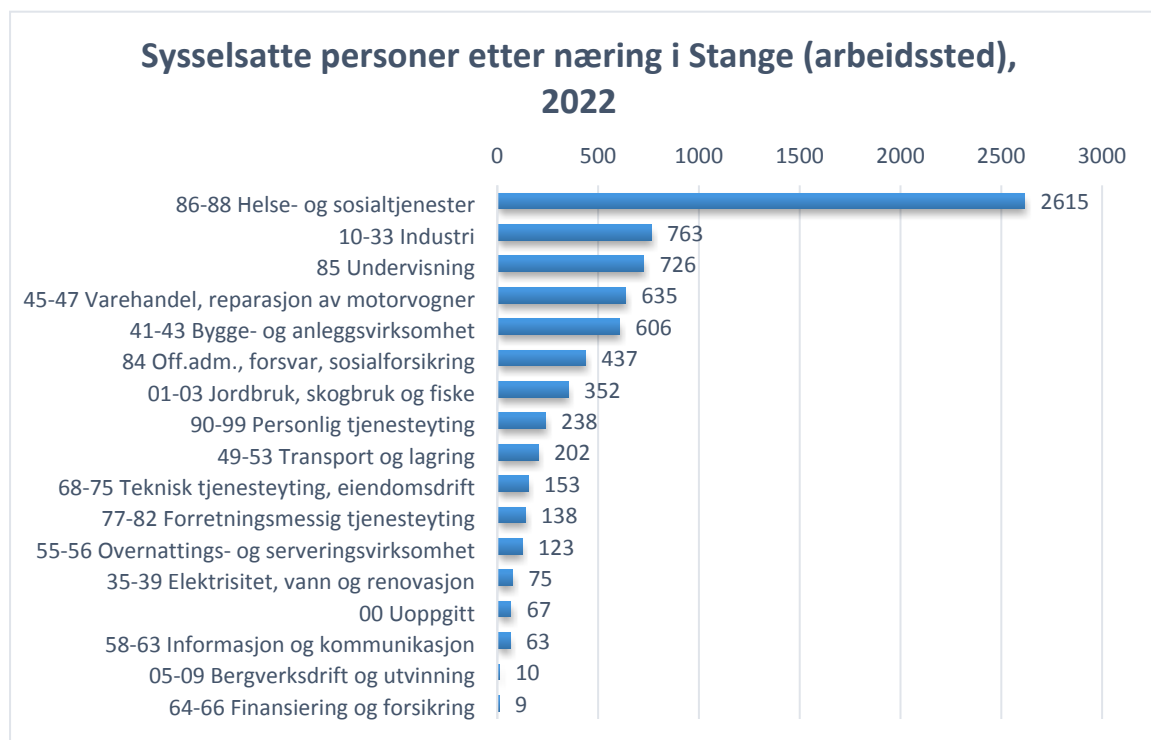
4.2 Sysselsetting og næringsstruktur

Det generelle bildet i Stange kommune er at vi har en høy yrkesdeltagelse. Arbeidsledigheten følger landsgjennomsnittet, som er lav^{II}.

Stanges areal er dominert av jord- og skogbruksareal og følgelig er det en vesentlig høyere andel arbeidsplasser innen jord- og skogbruk enn landet øvrig. Industriarbeidsplasser er litt lavere enn landsgjennomsnittet, og helse- og sosialsektoren er vesentlig over. Sistnevnte forklares i all hovedsak av Sykehuset Innlandets avdeling på Sanderud, som utgjør i underkant av halvparten av kommunens ansatte innen denne kategorien. Innen varehandel og overnatting har Stange en lav andel, hvilket er naturlig da en stor andel av kommunens innbyggere har Hamar som et naturlig handelssted.

Hvordan pendler vi?

Måten vi reiser på, gir utslag i bærekraftsrapporten fra U4SSC. Stange scorer rødt på *privatbilbruk, gange som andel av transportarbeidet, og meter fortau i forhold til meter utbygget vei*. Samtidig scorer vi gult på *sykkelbruk*, grønt på *sykkelinfrastruktur* og grønt på *elbilandel*.

17

Utbygging av Ilseng fengsel kan gi økt tilflytting blant de cirka 100 nye arbeidsplasser som opprettes. Stange vil tape på nedleggning av Sanderud sykehus som i dag har 957 sysseleatte, fordelt på heltids- og deltidsstillinger.

^{II} Se grunnlagsdokument for folkehelse for omfattende diskusjon av arbeidsmarkedstilknytning, sosialhjelpsmottagere mv.

Modellen til høyre viser at et flertall av bedrifter er enkeltmannsforetak, og andelen øker. Det store antallet bedrifter uten ansatte forklares i all hovedsak av gårdsbruk uten ansatte og derav ikke registrerte lønnsutgifter i foretaket. Gårdsbruk og bioøkonomi generelt dominerer næringsstrukturen i Stange. Dette er en sektor som er spesielt utsatt med hensyn til klimarisiko, (se kapittel 7.1).

4.2.1 Sysselsetting blant innvandrere

Sysselsetting blant innvandrere er omtalt i oversiktsdokument for folkehelse. Innvandrere representerer en stor ressurs i arbeidsstyrken uavhengig av landbakgrunn. Nyankomne flyktninger tilbys introduksjonsprogram, med målsetting om at disse skal kunne delta i samfunnet og norsk arbeidsliv. Ansvaret for inkludering av flyktninger, spesielt i

arbeidslivet, ligger på Stange kommune som kommunens største arbeidsgiver, men også på arbeidslivet generelt. Sysselsetting kan være utfordrende på grunn av språk, tross til dels høy utdanning.

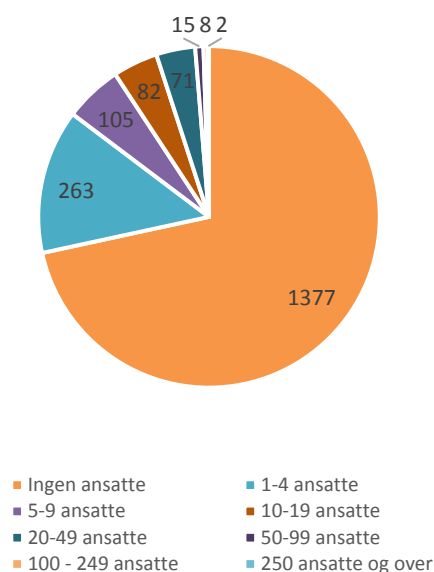
4.3 Landbruk: hjørnesteinsnæringen i Stange-samfunnet

Landbruksnæringen er underlagt sterk grad av statlig styring, og lite kommunalt spillerom. Stange har felles interkommunalt landbrukskontor med Løten og Hamar. Gjennom arealbrukskategorien LNF (landbruk, natur og friluftsliv) definerer landbruksinteresser 97% av Stanges areal, og landbruket har store ringvirkninger i Stange-samfunnet både gjennom arbeidsplasser hos større bedrifter som Felleskjøpet og Mjøsgrønt (Bama/produsentforeningen), samt mekaniker- og vedlikeholdstjenester, og videreforedling gjennom f.eks. Mesterbakeren. En tydelig arealstrategi og høy grad av involvering er viktig også for landbrukssektoren.

Følgende hovedutfordringer oppsummeres for landbruksnæringen i dag:

- Vassdrag: Det gjøres et meget stort arbeid med kontroll av gjødselkjellere (nitrogen/fosfor). Landbrukssektoren vil være sentrale ved en eventuell Mjøsaksjon II.
- Næringen er sårbar for klimaendringer – både fysisk klimarisiko knyttet til vær og sesonger, samt omstillingsrisiko knyttet til motorredskaper, handel og forsyningskjeder.
- Næringen påvirkes av arealendringer, og tap av dyrkbart areal er en reell utfordring som påvirker matforsynings sikkerheten¹⁸. Infrastruktur er en spesielt sterk driver i Stange.
- Økonomi og kostnadsøkninger, inkludert kronekurs og rentepolitikk. Maskinkrevende virksomheter med fortsatt stor avhengighet av diesel. Drivstoffpriser slår direkte ut på

Antall bedrifter i Stange etter antall ansatte, 2022 (SSB tabell 10308)

EUs nye taksonomi for bærekraftig økonomisk aktivitet definerer seks hovedmål:

- Redusere og forebygge klimautslipp
- Klimatilpasning
- Bærekraftig bruk og beskyttelse av vann- og marine ressurser
- Omstilling til sirkulærøkonomi, avfallsforebygging og gjenvinning
- Forebygging og kontroll av forurensning
- Verne om og restaurere naturmangfold og økosystemer

bunnlinjen for hver enkelt (sterk økning ifm. Ukraina-krigen). Nitrogenpriser har også økt sterkt.

- Næringen påvirkes av verdensomspennende hendelser, som krig og pandemi. Pandemien fremhever utfordringen knyttet til at næringen er svært avhengig av utenlandsk arbeidskraft, noe som kan være utfordrende spesielt for enkelte sektorer.

4.4 Satsning på logistikk, samlasting og grønn transport

EUs taksonomi for sirkulærøkonomi vil endre rammebetingelsene for næringslivet i Stange kommune og nasjonalt. Varer som produseres lokalt og som i utgangspunktet anses som klimanøytrale, vil miste denne statusen hvis de transporteres på lastebil. Utvikling av Sørli som flerbruksterminal er beskrevet i tre statsbudsjetter på rad og vedtatt som satsning av Innlandet fylkeskommune og Stange kommunestyre. Det er utarbeidet en mulighetsstudie for flerbruksterminal på Sørli. Denne foreligger nå, og viser at en utvidelse av Sørli til flerbruksterminal kan gi en svært god lønnsomhet.

En flerbruksterminal på Sørli kan fungere som en katalysator som vil forbedre logistikk og redusere kostnader for et stort antall varer og tjenester som produseres i regionen. Dette tilrettelegger for både direkte og indirekte ringvirkninger som følger av investeringer og opprettelse av flere arbeidsplasser.

Samlet ÅDT^{III} på E6, Riksveg 3 og Fylkesveg 24 er cirka 3400 tyngre kjøretøyer daglig (en økning fra 3000 i 2020), med alt dette medfører av klimautslipp, støv og støy, slitasje og ulykkesrisiko. Sørli ligger nå inne som en av fire «bio hubs» i Innlandsstrategien. I tråd med Grønt landtransportprogram vil Innlandsporten sannsynligvis bli den første *hub* (flerbruks knutepunkt) som tilbyr alle fire drivstoffformer for lastebil (el, hydrogen, biogass, diesel). Gjennom Innlandsporten arbeides det med *dekarbonisering*^{IV} av eksisterende veitransport og gjennomgangstrafikk. På Sørli arbeides det med løsninger for omlasting av gods fra vei til jernbane. Dette er et satsningsområde for Stange kommune, som muliggjøres av utbyggingen av dobbeltspor. En utfordring ligger i energimangel, som gjør seg gjeldende på Sørli. Kapasitetsutfordringen på strømmettet kan utgjøre en flaskehals for videreutviklingen av bærekraftig industri.

4.5 Utdanning og kompetanse

Utdanning og kompetanse er grundig omtalt i kapittel 5.5 av oversiktsdokumentet for folkehelse. Kompetansen i befolkningen har sammenheng med folkehelse og levekår, og er også viktig for det lokale næringslivets evne til å rekruttere. Trenden de siste 20 årene er at utdanningsnivået går opp, og frafallet fra videregående skole går ned. Grunnskole som eneste fullførte utdanning er sterkt overrepresentert blant menn. Frafall fra videregående opplæring reduserer mulighetene i arbeidsmarkedet, og øker risikoen for dårligere levekår og helse. Dette påvirkes ikke bare av utdanningskvaliteten i kommunen, men bredere sosiokulturelle faktorer, som kan påvirkes gjennom f.eks. folkehelsearbeid. I Stange i dag er det et stort behov for fagarbeidere. I Stange kommune som virksomhet er dette behovet i dag større enn behovet for

FNs bærekraftsmål og utdanningssektoren

Her er noen eksempler på hvordan Stange scorer i U4SSC-kartleggingen:

Tilgang på IT-verktøy i skolen

Fullføring av skole, analfabetisme, andel av befolkningen med høyere utdanning, barnehagedekning

^{III} Årsdøgntrafikk

^{IV} Reduksjon av aktivitetens karbonavtrykk gjennom overgang til andre energikilder

nyutdannede med mastergrad. Det bør jobbes for at de som faller fra, eller har for lave karakterer til å komme inn på studier, kan ta fagarbeiderutdanning. Dette kan øke sysselsettingsgraden.

4.6 Tilgang på arbeidskraft: Rekruttering en økende utfordring

Kjente trender innen samfunnsutviklingen tilsier at det vil være en stor utfordring i distriktene fremover å sikre tilgang på nok og riktig kompetanse og arbeidskraft. Mangelen på kvalifisert arbeidskraft er et regionalt og nasjonalt problem, og kan derfor være vanskelig å løse. Stange kommune er den største arbeidsgiveren i kommunen, der lønn brukt som virkemiddel til rekruttering kan svekkes i en stadig trangere kommuneøkonomi. Allerede i dag er det utfordrende å rekruttere til stillinger innen helse, enkelte ingeniør- og planfag og landbruksrelaterte tjenester, samt innen økonomi og innkjøp. Behovet for arbeidskraft i flere sektorer har hittil vært løst ved arbeidsinnvandring fra andre land i Europa hvor det nå er reallønnsoppgang til disse yrkesgruppene, noe som gjør det mer attraktivt å arbeide i eget hjemland. Samtidig er de aktuelle landene inne i liknende demografiske utviklinger som vår egen: En aldringstendens som tilsier et økt behov for arbeidskraft. Det er samlet sett liten sannsynlighet for at Stange kommunes økte behov innen helse- og omsorgssektoren, kan dekkes gjennom ytterligere arbeidsinnvandring. Det er en nasjonal mangel på lærere, som ikke enda gir akutte problemer i Stange. Det er generelt gode søkertall til lærerstillinger.

De overordnede trendene innen flyttemønster, fertilitet, pendling, utdanningsnivå og uførhetsgrad påvirker kommunens tjenesteyting, så vel som vår evne til å rekruttere rett arbeidskraft. Befolkningsframskrivingene tilsier dermed at problemet også vil forsterkes på sikt. Behovet for arbeidskraft peker seg i dag ut som en større utfordring enn avtagende befolkningsvekst i seg selv. Samtidig tilsier det også at utfordringsbildet kan påvirkes av Stange kommunes arbeid med bolyst og attraktivitet. Gode boliger til en overkommelig pris er viktig for rekruttering. Trygge og levende lokalsamfunn med kultur, opplevelse og møteplasser utgjør en viktig del av arbeidet med stedsutvikling og attraktivitet. Utfordringsbildet for kommunen som samfunn har altså konsekvenser også for kommunen som arbeidsgiver, og vår evne til å rekruttere – og beholde – kvalifisert arbeidskraft påvirkes av den øvrige innsatsen innenfor samfunnsutvikling og stedsutvikling. Et eksempel på dette er rekruttering av fagarbeidere. Snittalderen i dagens arbeidsstyrke er høy, og kommunens behov for fagarbeidere og assistenter er større enn behovet for nyutdannede med universitetsutdanning.

Det er behov for videre arbeid med hvilke strategiske grep det er nødvendig å gjøre for å møte utfordringene med rekruttering og kompetanse, og hvordan Stange kan gjøre seg attraktiv for arbeidstagerne gjennom ytterligere virkemidler og ordninger, utover lønn. Internskolering for å beholde eksisterende ansatte, og oppgavefordeling for redusert ressursbruk, er temaer som bør behandles her.

Mange næringer er relativt arealkrevende og enkelte virksomheter, som f.eks. batterifabrikk og datalagringscentre, krever tilgang til kraft og overføringskapasitet i nettet. Med økt fokus på klimakrise, naturtap/arealbruk og økt behov for energi, er det nødvendig med en bevissthet rundt konsekvensene av næringsetableringer og hvordan kommunen forholder seg til dette. Per i dag er det ingen kriterier for myndighetenes prioritering av virksomheters tilgang til kapasitet i kraftnettet. Gjennom arealplanleggingen har derfor kommunene stor innflytelse på etablering av kraftkrevende virksomhet så lenge det er ledig kapasitet i kraftnettet. Jf. gjeldende kommuneplan skal prinsipper om «rett næring på rett sted» (ABC-prinsippet) legges til grunn for lokalisering av virksomheter. For kommunen kan det også være relevant å vurdere arealbruk og kraftforbruk i forhold til arbeidsplasser og samfunnsnytte av etableringer.

5 Folkehelse: Risikofaktorer i negativ utvikling

Kort fortalt:

Folkehelse er et tverrsektorielt tema som går igjen i samtlige områder av samfunnsutviklingen og derav også planstrategien. *Oversiktsdokument for folkehelsen* er utarbeidet som et eget dokument som følger som vedlegg. Her synliggjøres alvorlige risikofaktorer i helserelatert adferd, helsetilstanden generelt og livsstilssykdommer spesielt. Den demografiske utviklingstrenden med økende antall eldre, gir egne utfordringer også innenfor folkehelsefeltet. Oppvekst og levekår vies oppmerksomhet. Dette er viktige påvirkningsfaktorer for helse, livskvalitet og fremtidsutsikter. Forebyggende og helsefremmende arbeid kan gi samfunnsøkonomisk gevinst. Å utjevne sosiale forskjeller krever tidlig innsats og lavterskeltiltak på tvers av ulike sektorer. Inkludering og motvirking av utenforskap anses som viktige strategier og inngår i det sosiale aspektet av bærekraftstenkingen. Med bakgrunn i kunnskapen i oversiktsdokument for folkehelse, skal folkehelseperspektivet forankres i samfunnsdelen og innlemmes som et gjennomgripende prinsipp i alle virksomheter og hele planverket.

I Stange kommunes oversiktsdokument kartlegges folkehelsen fordelt på tema befolkningsutvikling, oppvekst og levekårsforhold, utdanning, miljø, skader og ulykker, helserelatert adferd, og helsetilstanden hos befolkningen. Et sammendrag av hovedutfordringer er utarbeidet på sider 4-6 i oversiktsdokumentet. Dette kan oppsummeres i det følgende.

Det identifiseres en rekke alvorlige risikofaktorer både i helserelatert adferd, så vel som helsetilstanden generelt og livsstilssykdommer spesielt. Dette gjelder spesielt i forbindelse med demografiske utviklingstrender som har vært varslet over tid. Gradientutfordringen^v med sosiale ulikheter i helse gjør seg stadig gjeldende. Utenforskap fra arbeidsliv og lokalsamfunn er en fellesnevner som kobles til en rekke utfordringer knyttet til økonomi, helserelatert adferd og helsetilstand. Mange innbyggere har økonomiske utfordringer og en stor andel barn og unge bor i familier med lav inntekt. For å inkludere disse i lokalmiljø og fritidsaktiviteter, er det viktig at

Oversiktsdokument for folkehelse

Stange kommune 2023

Foto: Rakel Berg

^v De med høy utdanning og høy inntekt scorer bedre på livskvalitet og helse

økonomi og transport ikke blir barrierer for deltakelse. Digital utenforskap er en problemstilling som gjelder kompetanse, muligheter eller økonomi til å tilegne seg digitale verktøy. Rask digitalisering av samfunnet gjør problemstillingen mer kompleks. Sentral tematikk er tilhørighet, likeverd og det å finne mening i det en gjør, både i arbeid og fritid.

Oversikten vier levekårsforhold for barn stor oppmerksomhet. Oppvekst og levekårsforhold er viktige påvirkningsfaktorer for helse, livskvalitet og fremtidsutsikter, og sier noe om hvordan det er å vokse opp i kommunen. Kommunen har ansvar for å forebygge utviklingen av behov for helsetjenester, og dette vil ha konsekvenser for flere andre kommunale sektorer. Den samfunnsøkonomiske gevinsten er godt dokumentert: hver krone kommunen investerer i helsefremmende arbeid, gir en samfunnsøkonomisk gevinst på 4 kroner^{VI}. Tidlig innsats overfor yngre aldersgrupper vil gi større samfunnsøkonomisk gevinst enn tiltak rettet mot eldre aldersgrupper som allerede har utviklet helseproblemer. Dette viser at kommunen må satse mer på forebyggende tiltak og lavterskeltilbud, f.eks. innen etablering av helsefremmende livsstilsvaner fra ung alder og innen psykisk helse.

Boforhold er en viktig premisse for å oppnå god folkehelse når det gjelder å ha riktig bolig til sitt behov og ha tilstrekkelig trygg og forutsigbar bosituasjon. Særlig flyktninger -men ikke bare denne gruppen, opplever trangboddhet og bosituasjoner som gjør at det er vanskelig å delta og å bli inkludert.

For å utjevne sosiale forskjeller i helse, må det legges vekt på tverrsektorielle lavterskeltiltak og tidlig innsats, gjennom arenaer hvor man når alle. Sentralt i spørsmålsstillingene fremover til være hvordan det kan settes inn tilstrekkelig innsats på et tidlig nok tidspunkt. Det vil i 2024 føres tilsyn med kommunenes status for å innarbeide folkehelseoversikten i planverk og omsette kunnskapen til tiltak.

5.1 Inkludere og motvirke utenforskap: Behov for forsterket innsats

De integreringstiltak som gjøres for flyktninger gjør de første fem årene, er styrt av lover og nasjonale retningslinjer. Det finnes også en bredere inkluderingsutfordring. En overordnet spørsmålsstilling er hvordan vi møter alle nye innbyggere og ikke bare flyktninger, og hvordan hele befolkningen sikres mulighet for involvering, delaktighet og sosiale møteplasser. Dette griper inn i de fleste av kommunens virksomhetsområder, - «folkehelse i alt» jfr samfunnsdel. I det store bærekraftsperspektivet er det viktig å merke seg den tydelige koblingen mellom inkludering og sosiale forhold. Utenforskap er en såpass overspennende utfordring i hele Innlandet at man har valgt

Lovverk og folkehelse

Folkehelsearbeidet styres av lover og forskrifter. Ny folkehelsemelding 31. mars 2023 skal hensyntas i ny samfunnsplan.

Folkehelseloven knytter temaet tydelig til kommunens samfunnsdel og tverrsektorielle ansvar.

Folkehelselovens kapittel 2 beskriver kommunens ansvar i §§ 4 – 7. Her framkommer (§4) kommunens ansvar for å fremme befolkningens helse, forebygge sykdom og skade, utjevning av sosiale forskjeller. Videre at folkehelsen skal fremmes gjennom kommunens tillagte oppgaver og virkemidler som lokal utvikling, planlegging, forvaltning og tjenesteyting, samt medvirkning. Kommunen skal ha oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer (§5), og denne dokumentasjonen skal inngå i grunnlaget for kommunens planstrategi (§6) (jf. oversiktsdokument for folkehelse). Nødvendige folkehelseiltak (§7) knyttes til ulike oppvekst- og levekårsforhold.

^{VI} KS' utenforregnskap *Det lønner seg å investere i mennesker*: <https://www.ks.no/utenforregnskapet>

å skrive egen regional or kommunens arbeid på området nettopp denne tematikken - det inkluderende Innlandet. Dette er å regne som en regional folkehelseplan som gir rammer for kommunens arbeid og den bør ligge til grunn for kommunens inkluderingsarbeid og øvrige folkehelsearbeid. Utenforskap er en samfunnsutfordring som påvirker hvordan kommunen skal drive sitt inkluderingsarbeid og hvilke ambisjoner kommunen har for sitt arbeid på dette feltet. Dette er helt sentralt i kommunens folkehelsearbeid.

Figur 4 viser sammenhengene mellom de forskjellige bærekraftsmålene og helse

Folkehelseperspektivet inngår i all kommunens virksomhet og med et overordnet og tverrsektorielt perspektiv. Med utgangspunkt i oversiktsdokument for folkehelse, vil folkehelse være et viktig tema å videreutvikle i rulleringen av både kommuneplanens samfunnsdel, kommunedelplanene for oppvekst, helse- og omsorg, boligpolitikk mv, og i andre aktuelle temaplaner. Det vil være kommunedirektørens ansvar å legge opp en planlegging som sikrer nødvendig koordinering mellom planene. Koordinering og samarbeid anses som sentralt for å ta folkehelsearbeidet videre og få reell effekt på folkehelseutfordringer i kommunen.

FNs bærekraftsmål og folkehelse

Stange er kartlagt på en rekke spesifikt folkehelse relaterte indikatorer:

Svangerskapsdødelighet, vannkvalitet og IT-overvåking av vannforsyning, sanitærforhold, tilgang på grøntområder

Levealder, luftkvalitet (PM10 og PM2.5)

Overvekt, trafikk dødsfall, selvmordsrate, luftkvalitet (O₃ og NO₂), lydforurensning

6 Arealbruk og planlegging

Kort fortalt:

Stange kommune har i lengre tid vært en vekstkommune, og dette innebærer avveininger av interessekonflikter i utbyggingsspørsmål. Arealbrukens konsekvens for klimagassutslipp og naturmangfold blir mer sentralt i kunnskapsutforming og nasjonale forventninger. Utbyggingsmønster har konsekvenser for innbyggernes mulighet til lik samfunnsdeltagelse (se Folkehelse). Kommunens arealstrategi er nylig vedtatt og skal dermed ikke revideres her. I kommuneplan foreligger et arealregnskap, ved senere revisjon vil også naturregnskap inngå som en del av kommunens arealregnskap. Da kan det også være relevant å gjøre en såkalt planvask for å vurdere hvorvidt eldre planer og blant annet arealbruk er i henhold til dagens lovverk og politikk. Vurdering av planbehov og anbefalte prioriteringer framkommer i Planstrategien.

Arealplanlegging og stedsutvikling er langsiktige oppgaver, og kommunen har et stort ansvar i skjæringspunktet mellom oppfølging av nasjonale føringer og lokale målsetninger og ønsker. Dette gjør kommunen til en viktig samfunnsaktør i arealforvaltningen, og arealbruk har store konsekvenser for den overordnede klima-, samfunns- og næringsutviklingen. I møte med naturkrise og klimakrise er det viktig å huske at kommunen skal planavklare arealer opp mot behov, og ikke avsette mer enn nødvendig til utbygging.

Som de fleste andre kommuner, jobber Stange kommune for befolkningsvekst (se kapittel 2). Arealmessig tilrettelegging for befolkningsvekst er en viktig oppgave. En bevisst prioritering av kommunens arealplanressurser er helt sentralt ved behandling av planstrategien.

Overordnede samfunnsutfordringer og utviklingstrekk påvirker arealbruken. Menneskeskapte klimaendringer og tap av natur er globale utfordringer, som delvis kan motvirkes gjennom kommunens arealplanlegging. Dette er bl.a. omtalt av regjeringen i Nasjonale forventninger til kommunal og regional planlegging 2023-2027 og i Regional plan for klima, energi og miljø vedtatt av fylkestinget i Innlandet i 2023.

Arealbruken har påvirkning på en rekke av hovedutfordringene i dette dokumentet.

Kommunen spiller en viktig rolle som samfunnsaktør ved å legge premissene for hvordan arealer disponeres. Arealbruk, tilgjengelighet og nærmiljø fremheves som viktige faktorer for folkehelsen i kunnskapsgrunnlaget til regional planstrategi, Innlandsstrategien.

Hvor vi satser og investerer, er avgjørende for innbyggernes mulighet til samfunnsdeltagelse.

6.1 Klimautslipp og energibruk: Grønn omstilling skaper press på arealbruken

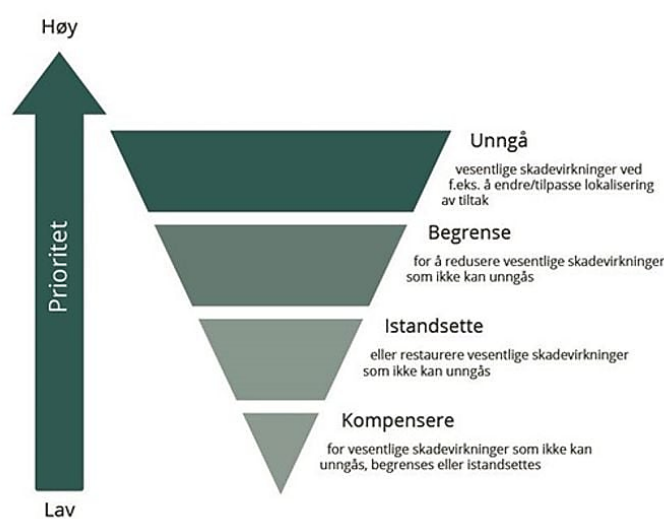
En stor andel av de direkte klimagassutslippene og energiforbruket i Stange kommune, er knyttet til transport (se kapittel 7). Dette er en utfordring som ikke helt og fullt kan løses ved dekarbonisering av bilparken^{vii}. Som planmyndighet kan kommunen bidra til å begrense disse utslippene gjennom å prioritere nye utbyggingsområder til lokaliteter som ikke genererer ytterligere biltrafikk. Det er videre et økende fokus på klimagassutslipp fra utbygging og arealbruksendring, spesielt på karbonrike arealer^{viii}. Et forslag til nasjonalt forbud mot inngrep på myr var til høring i 2023.¹⁹ I Stange kommunes nylig vedtatte kommuneplanens arealdel er det innarbeidet bestemmelser som innebærer at utbygging på myr i utgangspunktet skal unngås. Pågående prosjekter for kartlegging og kunnskapsinnhenting på nasjonalt og lokalt nivå vil gi økt kunnskap om inngrep i andre karbonrike areal typer som f.eks. skog. Alternativet til å tillate utbygging i myr og skog kan være fortetting og transformasjon av allerede utbygde arealer.

Dersom samfunnet ikke reduserer sitt forbruk, forespeiles en kraftig økning i samlet energibehov fremover²⁰. Samfunnet svarer per i dag på klimaomstillingen gjennom prioritering av elektrifisering og omlegging til mer fornybar energi, men samfunnets samlede energiforbruk går opp. Dette medfører økt interesse for utbygging av infrastruktur for kraftproduksjon, bl.a. vindkraftverk, solkraftverk, batterifabriker og kraftlinjer. Konesjon (tillatelse) til energiltak behandles i utgangspunktet etter energiloven med Norges vassdrags og energidirektorat (NVE) som vedtaksmyndighet. For vindkraftverk er imidlertid den lokale medbestemmelsen og forankringen styrket gjennom krav til reguleringsplaner for tiltakene. Tilsvarende krav er under utarbeidelse for solkraftverk. Per februar 2024 foreligger det én konsesjonssøknad for solkraftverk i Stange til behandling hos NVE. Det kan forventes ytterligere interesse for slike tiltak fremover. Per i dag er det ikke avsatt egne lokaliteter for kraftproduksjon i kommuneplanens arealdel.

6.2 Tap av natur

Arealplanleggingen er trolig det viktigste verktøyet for å unngå tap av arter og naturtyper i Stange. Dette gjelder spesielt for natur som ikke er vernet gjennom egne vedtak eller arter/naturtyper som er omfattet av egne forskrifter.

Naturmangfoldloven stiller krav til kunnskapsgrunnlaget knyttet til offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet. Mange naturområder er kartlagt i Stange, men det er behov for ytterligere kartlegging, suppleringer og ajourføring. Ved planlegging av nye utbyggingsområder blir behovet for ny kartlegging vurdert. Der viktige naturverdier kan bli berørt legges

Figur 5 Tiltakshierarkiet. Først og fremst skal man unngå skadevirkninger for miljø og klima. Der det ikke er mulig skal man begrense skaden, deretter istandsette arealer. Kompensasjon er siste utvei. Illustrasjon: Miljødirektoratet

^{vii} Utslipp fra produksjon av kjøretøy, kraftproduksjon, lokale utslipp av forurensning fra bremseskiver og bildekk mm., arealbruk til infrastruktur, samt det samlede energiforbruket knyttet til transport, er utfordringer som ikke løses ved overgang til nullutslippskjøretøy.

^{viii} Skog, myr og andre arealer som ved nåværende status bidrar til å ta klimautslipp ut av atmosfæren

tiltakshierarkiet til grunn for planleggingen (Figur 6).

Ved rullering av kommuneplanens arealdel (2023) ble det innarbeidet nye føringer for å begrense inngrep i kantsoner langs vassdrag av hensyn til biologisk mangfold. I forbindelse med pågående planarbeid med kommunedelplan for miljø, er det aktuelt å beskrive gjeldende føringer nærmere og vurdere behovet for nye tiltak, herunder tilnærming og prioritering for kartlegging av naturområder. Behovet for ytterligere planbestemmelser for å forhindre tap av natur som følge av utbygging vil bli vurdert i dette planarbeidet.

Areal- og naturregnskap er relevante verktøy her og dette omtales lengre ned.

6.3 Jordvern

I SSBs statistikk for omdisponering av fulldyrka og dyrkbar jord for de senere årene, kommer Stange kommune relativt dårlig ut. Dette skyldes nesten utelukkende regulering for utbygging av E6 og dobbeltsporet jernbane gjennom kommunen. Disse reguleringsplanene ble vedtatt i henholdsvis 2016 og 2020, og som det går fram av tabellen under er registrert omdisponering av dyrka jord størst i for disse årene. I planene for jernbanen er det krav til å tilbakeføre dagens jernbanetrasé til dyrket jord etter at nytt dobbeltspor er tatt i bruk, samt at beslag av dyrket mark skal kompenseres. Dette framkommer ikke i arealregnskap før kompensasjonsarealene er etablert. I foregående revisjoner av kommuneplanens arealdel (2020 og 2023) er det gjort planmessig tilbakeføringer av utbyggingsarealer på dyrket jord. I arealdelen er det krav til utarbeidelse av matjordplan ved planlegging av tiltak som berører jordbruksarealer.

Omdisponering av dyrka jord (dekar)²¹										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Etter plan- og bygningsloven	8	0	146	46	3	32	454	5	0	4.3
Etter jordloven	3	3	0	2	11	3	3	1	7	1.1
I alt	11	3	146	48	14	35	457	6	7	5.4
I alt inkludert dyrkbar mark	41	8	235	57	15	35	540	13	9	5.4

6.4 Planvask, arealregnskap og naturregnskap

I Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023-2027 oppfordrer regjeringen kommunene til å vurdere om tidligere vedtatt arealbruk svarer til dagens og fremtidens behov. Dette innebærer eventuelt å ta ut utbyggingsarealer som ikke lenger er aktuelle fra kommuneplanens arealdel, også kalt «planvask». Hensikten er å få et plangrunnlag som er oppdatert med hensyn til dagens kunnskap, politikk og lovverk. I forbindelse med kommuneplanrevisjonen i 2020 ble det gjennomført en slik planvask av utbyggingsarealer på dyrka jord i Stange. Det vurderes likevel som aktuelt å gjennomføre planvask også ved fremtidige revisjoner av kommuneplanen, ikke bare for dyrka jord, men også for andre arealer. Det kan også være hensiktsmessig å gjennomføre en tilsvarende prosess med gjennomgang av eldre reguleringsplaner. Prosess for oppheving av reguleringsplaner er imidlertid forholdsvis omfattende og ressurskrevende. Det vurderes per i dag lovendringer som kan gjøre dette enklere og mer aktuelt å prioritere i fremtiden.

Et *arealregnskap* er et verktøy som gir oversikt over faktisk og planlagt arealbruk i kommunen. Arealregnskapet kan fungere både som kunnskapsgrunnlag og planleggingsverktøy, og kan også brukes som et målstyringsverktøy for kommunestyret. I februar 2024 ble det lansert et arealregnskap for Innlandet som viser hva arealene i kommunene består av og hva de brukes til: <https://storymaps.arcgis.com/stories/eac50de0b4f441078afceaa58085660b>. Kommunal- og distriktsdepartementet anbefaler at kommunene tar arealregnskap i bruk, og har nylig utarbeidet en veileder for dette.²² Det arbeides i tillegg med en veileder for planvask.

Det er naturlig at naturregnskap skal inngå som en del av kommunens arealregnskap, men etablering av disse er på forskjellige stadier. *Naturregnskap* er enda ikke et etablert verktøy, men Klima- og miljødepartementet legger opp til at dette skal etableres innen 2026. Miljødirektoratet har foreslått et førstegenerasjons naturregnskap basert på eksisterende og lett tilgjengelige data om naturarealer, tilstand og økosystemtjenester som er tilgjengelig. Dette videreutvikles slik at det etableres forvaltningsnyttige biofysiske naturregnskaper i samsvar med standarder og krav, også internasjonale.

6.5 Status for pågående planarbeider og forventede planarbeider

6.5.1 Overordnet planlegging for Ottestad

I planstrategi for 2020 - 2024 er det vedtatt at rullert kommuneplan skulle erstatte kommunedelplan for Ottestad, bl.a. med nye føringer for fortetting. I utviklingsstrategi, utarbeidet i forbindelse med rullering av arealdelen i 2023, foreslås tiltak for stedsutvikling, prinsipper for bedre trafiksikkerhet, utnyttelsesgrad og byggehøyder i en del avgrensede områder. I kommuneplanen ble det innarbeidet nye føringer for fortetting i området vest for Claus Bendekes veg. Ut over dette er det fortsatt kommunedelplanen for Ottestad fra 2011 som virker sammen med vedtatt kommuneplan. I kommuneplanens arealdel er det vedtatt nye bestemmelser for nordre del av Bekkelaget langs Claus Bendekes veg med intensjon om noe mer forutsigbarhet og hensyn til eksisterende bebyggelse. Det er også stilt krav til gatebruksplan for Claus Bendekes veg. Kommunen har ikke igangsatt dette planarbeidet per februar 2024 og fremdriften for pågående fortettingsprosjekter begrenses per i dag av dette rekkefølgekravet. Det anses som viktig å prioritere dette arbeidet i inneværende periode.

6.5.2 Områdereguleringsplaner under arbeid

Per i dag utarbeider kommunen selv områdereguleringsplaner for Navneberget og Roa, Tangen sentrum og Viksjordet på Tangen. I disse sakene er hovedhensikten med områderegulering å planlegge infrastruktur (veg, gang- og sykkelveg, vann, avløp og overvannshåndtering, grønnstruktur og møteplasser/lekeplasser) på en helhetlig måte. I områdereguleringsplanene vil det også bli angitt delområder for utbygging med føringer for type bebyggelse, utnyttelsesgrad og eventuelt med rekkefølgekrav for utbyggingen.

Områdereguleringsplanen for Navneberget og Roa skal legge til rette for fremtidig bolig- og befolkningsvekst ved Stangebyen i tråd med overordnet arealstrategi. Planen omfatter delvis kommunale eiendommer som skal utvikles til boligformål (Navneberget trinn 4). Helhetlig planlegging av infrastruktur er utgangspunktet for at det er stilt krav til områderegulering.

Tilsvarende behov for helhetlig planlegging er det også knyttet til Tangen sentrum. Det er meldt oppstart og utført mulighetsstudier som skal legge til rette for å styrke dagens sentrum (jf. vedtatt kommunedelplan for Tangen). Kommunen samarbeider med Bane NOR Eiendom om å planlegge for en transformasjon av dagens jernbanestasjon til boligområde og det vurderes å etablere gang- og sykkelveg på nedlagt jernbane gjennom Tangen. Områdereguleringsplanene for Navneberget og Roa og for Tangen sentrum er omtalt i gjeldende planstrategi.

Områdereguleringen for Viksjordet er ikke omtalt i planstrategien for 2021-2025. Kommunedirektøren har likevel valgt å gå i gang med dette arbeidet i samarbeid med privat utbygger for å tilrettelegge for ønsket utvikling på Tangen. Utbygging på Viksjordet bygger opp under satsingen på dobbeltsporet jernbane med ny stasjon på Tangen, og er i tråd med prinsippet om å fortette rundt kollektivknutepunkt. Utbyggingen vil bidra til å aktivisere forbindelsen mellom dagens tettstedsbebyggelse og fremtidig stasjon.

6.5.3 Helhetlig plan for overvannshåndtering og infrastruktur i Brattvollsberget

I kommuneplanens arealdel er det stilt krav til felles planlegging for framtidige boligområder i Brattvollsberget i Romedal. For dette området er det spesielt behov for en helhetlig planlegging av overvannshåndtering og flomveger, men det skal også planlegges helhetlig for øvrig infrastruktur i området. Det er per i dag ikke mottatt planinitiativ for videre utvikling i Brattvollsberget, men med pågående utvikling i Romedal, er det forventet at dette kan komme i denne valgperioden. Da bør en slik områdeplan igangsettes for å hindre at plankravet forsinkes framdrift for utbyggingen i området. Kommunen kan etter loven overlate til andre å utarbeide områderegulering helt eller delvis.

6.5.4 Etterbruk av nedlagt jernbane

Stange kommune har over tid vært i en situasjon med store infrastrukturtiltak som fornyes og flyttes. Det har krevd store planleggingsressurser og det gjenstår fortsatt planlegging som kommunen har ansvar for. Det gjelder etterbruk av nedlagt jernbane

Områderegulering

Områderegulering brukes av kommunen der det er krav om slik plan i kommuneplanens arealdel, eller kommunen finner at det er behov for å gi mer detaljerte områdevisse avklaringer av arealbruken.

I områdereguleringer kan arealbruken avklares tilstrekkelig til at utbygging kan skje på grunnlag av områdereguleringen, eller det kan stilles krav til detaljreguleringsplan før utbygging.

Områderegulering utarbeides av kommunen. Kommunen kan likevel overlate til andre myndigheter og private å utarbeide forslag til områderegulering.

Der både kommunen selv har ansvar for regulering slik som på Tangen, men også der Bane NOR har ansvar for regulering slik som i Sandvika, vil det kreve en del planressurser til noe grunnlagsarbeid og oppfølging av reguleringsplanen. For strekningen Espa- Sørli er ansvarsfordeling fastsatt i en egen avtale mellom Bane NOR (tidligere Jernbaneverket) og Stange kommune. Avtalen fastslår at Stange kommune overtar enkelte av arealene til samferdselsformål som turveg eller gang-/sykkelveg etter at driften er flyttet og Bane NOR har fjernet jernbaneteknisk utstyr. Omdisponering til slike allmennyttige formål skal avklares gjennom reguleringsplan(er) og avtalen presiserer at det er kommunens ansvar å gjøre dette. For strekningen gjennom Tangen tettsted, inkludert Tangen stasjon, inngår regulering av nedlagt jernbane i pågående prosess med områdereguleringsplan. For strekningene sør og nord for Tangen er det nødvendig å gjennomføre egne reguleringsplanprosesser dersom etterbruken skal være turveg/ gang- og sykkelveg. Planlegging for etterbruk av dagens jernbane innebærer en ressursbruk som må synliggjøres i planstrategien.

Der nedlagt jernbane ligger inntil dyrka jord tilbakeføres jernbanen og istandsettes til jordbruksareal. Dette gjelder i stor grad for strekningen Sørli-Åkersvika. En strekning sør for Tangen sentrum inngår i nevnte avtale, slik at det her fjernes jernbaneteknisk anlegg og fylling, før arealet tilbakeføres til dyrka jord.

Også på andre strekninger av nedlagt jernbane, er turveg eller gang- og sykkelveg aktuelle formål etter at nytt dobbeltspor er tatt i bruk. Etterbruk av er imidlertid ikke avklart. I kommuneplanens arealdel er strekningen gjennom boligbebyggelsen i Sandvika avsatt som grønnstruktur og det foreligger en rekkefølgebestemmelse som sier at dette må reguleres før det. For denne strekningen foreligger det ikke avtale som sikrer muligheten for kommunal turveg/gang- og sykkelveg, men gjennom rollen som planmyndighet kan kommunen gi føringer for arealbruken. Administrasjonen har innledet dialogen med Bane NOR og Bane NOR Eiendom for å avklare etterbruken for strekningen i Sandvika. Videre oppfølging av reguleringsplaner i forbindelse med jernbaneutbyggingen, vil fortsatt kreve planressurser også i denne valgperioden. Dette gjelder for vedtatte reguleringsplaner, men også for eksempel etterbruk nedlagt jernbane i Sandvika som BaneNOR skal gjøre i tråd med rekkefølgekrav i kommuneplanens arealdel. Her vil det være hensiktsmessig å vurdere dette som en del av en helhetlig sykkelvegløsning gjennom kommunen. Mellom Stangebyen og Åkersvika er det en mulighet å se det i sammenheng med ideen om en forenklet gang- og sykkelvegløsning ("Innlandsstandard") på Vestbygdvegen.

6.5.5 Reguleringsplan for Gillundstranda

I formannskapssak 34/16 ble rådmannen bedt om å utarbeide et planprogram for en helhetlig reguleringsplan for vann og avløp for Gillundstranda, med den hensikt å legge føringer for tilknytningsplikt til offentlig nett og oppnå kloakkering av dette området. Dette har ikke tidligere ligget inne i kommunal planstrategi. Dette er et krevende arbeid og vil kreve store planressurser. Det må avveies mot andre presserende planoppgaver. En tilknytning til offentlig nett kan ha konsekvenser for gebyrnivåene for hele Stange kommune, dersom det ikke løses gjennom en egen gebyrsone. På bakgrunn av sakens kompleksitet, økonomiske konsekvenser for grunneiere og kommunen, samt kommunens samlede planbehov sett opp mot tilgjengelige ressurser, blir derfor kommunedirektørens anbefaling at formannskapet innstiller til kommunestyret at reguleringsplan for vann og avløp på Gillundstranda ikke skal igangsettes.

6.5.6 Mjøssti

I planstrategi 2020- 2024 er det vedtatt at forberedende arbeid til regulering og fremføring av en Mjøssti mellom Atlungstad og Gillundstranda skal iverksettes *mot slutten av planperioden*. I henhold til vedtak vil dette si i løpet av 2024. En linje for framtidig gangsti ble lagt inn i kommuneplanens

arealdel i 2020. I inneværende planperiode har det ikke vært kapasitet til å utføre dette arbeidet. Med tanke på ressursbruk anses dette arbeidet mindre presserende enn andre planarbeider, som for eksempel en revisjon av kommunedelplan Ottestad og anbefales ikke prioritering denne valgperioden.

6.5.7 Dispensasjoner og omdisponering av fritidsboliger i LNF

To interpellasjoner i kommunestyret som gjaldt omdisponering av hytter på Espa og Mjøsli (k-saker 83/22 og 84/22), ble fulgt opp i en muntlig orientering i planutvalget (p-sak 6/23). Forslaget til vedtak i denne saken ble lagt fram i forbindelse med orienteringen. Saken er ikke behandlet i kommunestyret, og vedtaket er ikke basert på en utredning eller saksframlegg. I vedtaket ber planutvalget kommunedirektøren om å innarbeide en vurdering av muligheten for bruksendring av hytter som allerede er bebygd i LNF, i planstrategien.

Vedtaket gir altså føringer for planstrategi. Dette er et tema som har vært oppe til vurdering i flere sammenhenger. Bruksendring og omregulering av fritidsboliger på Espa ble vurdert ved revisjon av arealdelen i 2020, (se kapittel 4.9 i planbeskrivelsen). Et sentralt poeng er at det er de samme kravene som må tilfredstilles ved en slik bruksendring til helårsbolig, som enhver annen bolig. Å søke om bruksendring og dispensasjon fra arealformålet i plan- og bygningsloven er en mulighet som også ligger der i dag. Det samme gjelder også hvis hytteeiere ønsker å søke om omregulering. Mulighetene for å søke om bruksendring eller omregulering i slike tilfeller, vil følge ordinær søknadsprosess og slike saker vil bli behandlet på ordinær måte.

Det planstrategien derfor må belyse, er muligheten for en mer overordnet ordning for et større område, slik som Espa. Gjennom kommuneplan 2020 og orienteringer gitt i kommunestyret og planutvalg, er problemstillingen tilstrekkelig belyst og det er ikke framkommet nye momenter som tilsier at det er riktig å ta opp saken på nytt.

Bruksendring av hytter i LNF gjennom en formålsendring i kommuneplanens arealdel eller endring av planbestemmelser som gir andre muligheter enn i dag, anses ikke som realistisk. Dette er begrunnet med økonomiske konsekvenser både for den enkelte private huseier og for fellesskapet ved kommunen. Det anses ikke å være i tråd med kommunens arealstrategi eller de nasjonale føringer som legges til grunn for planlegging. På bakgrunn av dette, blir derfor kommunedirektørens anbefaling at dette planarbeidet ikke igangsettes.

6.5.8 Kommuneplan: rullering av arealdel, jfr vedtak

Samfunnsutviklingen beveger seg tidvis hurtigere enn plansystemet. Det er stadig behov for en kommuneplan som følger samfunnets endringer dynamisk. Derfor har det vært ytret behov for en nærmest kontinuerlig rullering av kommuneplanens arealdel. En slik tilnærming kan ha fordeler og ulemper. Det primære formålet med kommuneplanens arealdel er å gi forutsigbarhet og det oppnås

Planutvalgets sak 6/23

Oppfølging av to interpellasjoner om omdisponering av hytter på Espa og Mjøsli

Vedtaket:

Informasjonen om prinsipper for planlegging og dispensasjoner tas til orientering.

Planutvalget mener at temaene som er reist i interpellasjonen er godt svart opp for Mjøsli hytteområde. Planutvalget ber om at kommunedirektøren innarbeider en vurdering av muligheten for bruksendring av hytter som allerede er bebygd i LNF som en del av planstrategien for neste kommunestyreperiode. Videre ber planutvalget kommunedirektøren om å synliggjøre på nettsiden at det på generelt grunnlag er mulighet til å søke om bruksendring på hytter.

ikke ved en kontinuerlig eller hyppig revisjon. Vedtatt arealplan bør få virke en viss tid før revisjon. En hyppig revisjon vil ikke kunne fungere etter kommuneplanens intensjon om å være et verktøy for kommunens langsiktige mål og strategier. Også dette planarbeidet skal være basert på behov. En hyppig revisjon – eller rullering, vil dessuten legge beslag på store planressurser og kan gå på bekostning av andre planoppgaver.

I 2020 ble kommuneplanens arealdel revidert, etter 12 års virketid for forrige utgave av arealdelen. Det ble deretter satt i gang en rullering (begrenset revisjon) av kommuneplan -både samfunnsdel og arealdel, vedtatt 18.10. 2023 (K-sak 99/23). Ved førstegangsbehandling av rullert kommuneplan (K-sak 27/23) ble det gjort vedtak om at ytterligere fire områder skulle håndteres i egen prosess. Det gjaldt Brattvollsberget, Flågåsvæberget, Vangsbakken og Tøstilia, samt arealer mellom Espa skole og Strandlykkja som hadde en noe annen ordlyd. Disse var blitt vurdert tidligere i planarbeidet, men kommunedirektørens oppfatning var at disse områdene ikke svarte til kommunens boligbehov og ikke oppfylte kriterier for nye boligområder. Derfor ble de heller ikke konsekvensutredet og innlemmet i planforslaget som ble lagt ut på høring. Vedtaket ved førstegangsbehandling ber om at områdene skal avklares og konsekvensutredes, for så å legges ut på egen begrenset høring og offentlig ettersyn.

I orienteringssak i planutvalget som fulgte opp kommunestyrets vedtak (P-sak 23/23, vedtak gjengitt nedenfor), ble det lagt fram konsekvensutredninger, og planutvalg gjorde et vedtak om at de disse områdene ikke skulle innlemmes i planforslaget på grunn av prosessrisiko og framdrift, men at dette gjøres i en begrenset rullering og at det innarbeides i planstrategi.

Statsforvalteren har etter at planutvalget gjorde sitt vedtak, gjort Stange kommune oppmerksom på at vedtaket legger opp til en planprosess som ikke er i tråd med plan- og bygningslovens bestemmelser for utarbeidelse av kommuneplan, jfr. plan- og bygningslovens §11-17. En rullering av kommuneplanens arealdel er en endring som uansett omfang eller tematisk/ geografisk begrensnings, vil innebære krav om vanlig planprosess med oppstartsvarsel, planprogram, høringer, medvirkning og de nødvendige vedtak, se plan og bygningslovens §11-12 til 11-16. Det vurderes fortsatt at det ikke er behov for ytterligere arealer for boligbygging i disse områdene, og heller ikke at det disse områdene er egnet for den type boliger kommunen kan ha behov for. I tillegg og mer generelt må det gjøres avveining mellom de ulike

Planutvalgets sak 23/23:

Rullering av kommuneplan Stange, orientering knyttet til vedtak om tilleggsarealer i kommunestyret 19.04.2023. Samfunnsdel og arealdel.

Behandling: Kommunedirektørens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Vedtak: Det faste planutvalg tar fremlagte sak med konsekvensutredninger bestilt jfr K- sak 27/23, til orientering. Av hensyn til vedtatt fremdrift, samt opplysninger som har fremkommet i konsekvensutredning, ROS og helningskart, vedtar Planutvalget følgende:

1. Tilleggsområdene som er konsekvensutredet legges ut til offentlig ettersyn og høring, men innarbeides ikke i forslag til kommuneplan, jfr planforslaget som ble fremlagt i Ksak 27/23.
2. Planforslaget legges frem for Kommunestyret for beslutning etter gjennomført offentlig ettersyn og høring, bortsett fra arealet ved Espa som ble innlemmet i planutvalgets møte i PUT, sak PS 0012/23.
3. De foreslåtte tilleggsarealene legges ut på offentlig ettersyn og begrenset høring etter at arealene er avklart og konsekvensutredet.
4. Planutvalget ber kommunedirektøren gjennomføre en ny rullering jfr pkt 1 utelukkende knyttet til punkt 3 første halvår 2024. Dette vedtakspunktet innarbeides i kommende planstrategi.

planbehov og bruk av tilgjengelige planressurser. Dessuten kan det være riktig å ta en avveining av prosessrisiko og da særlig muligheten for at forslag om å avklare disse arealene til bolig, kan utløse innsigelser og konsekvenser fra overordnede myndigheter.

Kommunedirektøren har på denne bakgrunn ikke endret oppfatning.

6.5.9 Vegplan og trafiksikkerhet

I siste tiårsperiode er en relativt stor del av kommunens planressurser brukt til planlegging av firefelts E6 og dobbeltsporet jernbane. Dette inkluderer arbeid med å tilpasse kommunale veger og infrastruktur som berøres av disse prosjektene. Befolkningsveksten, som blant annet kommer på grunn av de store samferdselsinvesteringene, medfører økt trafikkbelastning på øvrige veger i kommunen. Enkelte steder utfordrer dette kapasiteten i vegnettet. Stange kommune har ingen egen trafiksikkerhetsplan eller gå- og sykkelstrategi. Mye av trafiksikkerhetsarbeidet bør inngå i en hovedplan veg da dette ofte handler om fysiske forhold. Det bør også nevnes at noen problemstillinger knyttet til trafiksikkerhet, slik som holdningsskapende aktiviteter mv, er tenkt håndtert i kommunens folkehelsearbeid.

En hovedplan veg vil være en plan for forvaltning, utvikling, drift og vedlikehold av kommunalt vegnett. Den bør ha trygghet, framkommelighet, miljøvennlighet og smart gjennomføring som overordnede målsetninger. På bakgrunn av en oversikt over det kommunale vegnettet med beskrivelse av elementer som standard, trafiksikkerhet og vedlikeholdsbehov, kan vedlikeholdsstrategi og vedlikeholdsstandarder drøftes. På den bakgrunn kan det vedtas prioriteringer og ambisjoner for de økonomiske prioriteringene av drift og vedlikehold for det kommunale vegnettet.

Planen er ikke ment å skulle foreslå konkrete tiltak, men gi rammer for forvaltning, utvikling, drift og vedlikehold. Det skal ligge til grunn at vegplanlegging og bygging gjøres etter krav, normer og veiledere i gjeldende håndbøker utarbeidet av Statens Vegvesen.

Det å ta hensyn til kommunens arealstrategi bør være et vurderingskriterium. Til tross for at majoriteten av det kommunale vegnettet er i spredt bebygde områder, er de mest belastede/ utfordrende strekninger i hovedsak i nordre del av kommunen, og i noen grad i tettstedene for øvrige. Det gjelder belastning i form av trafikkmengde, vegstandard og konflikt mellom trafikanter, og sammenheng i gang- og sykkelvegnettet. Behov for trafiksikkerhetstiltak på kommunale veger aktualiseres i de fleste plansaker, og det anbefales derfor at hovedplan veg særlig må vise en prioritering mot spesifikke og utviklingsaktuelle pressområder og regulerte områder.

Det er flere planoppgaver og plankrav som også innebærer planlegging av veger for ulike trafikanter. Det gjelder pågående områdeplaner på Tangen og Navneberget/ Roa, samt forestående planoppgaver i Ottestad med gatebruksplan for Claus Bendekesveg og revisjon av kommunedelplan Ottestad, samt regulering av etterbruk av nedlagt jernbane og områdeplan for Bryhnsåsen. Den praktiske oppfølgingen av disse vedtakene kan i stor grad avklares gjennom en hovedplan veg.

7 Miljø - klima- og energi

Kort fortalt

Klima- og naturkrisen er blant de største utfordringene samfunnet står overfor. Utfordringene er globale og kan ikke løses av én kommune eller ett land alene. Samtidig vil konsekvensene av klimaendringene merkes på lokalt nivå og alle kommuner må forholde seg til utfordringene dette medfører på både kort og lang sikt. Kommunen er en viktig pådriver for å bremse klimaendringene, ved å kutte klimagassutslipp og bevare og etablere mer natur. Det er derfor behov for tilstrekkelige mannskapsressurser og miljøkompetanse for møte forventninger til god samfunnsplanlegging der også miljø og bærekraftig utvikling vektlegges. Miljøområdet er derfor styrket i 2023/24 gjennom omorganisering og oppbemanning.

Hastighet på utslippsreduksjoner over tid er ikke forenelig med målsettingen om en halvering av klimautslipp innen 2030. Reduksjonen siden 2009 er estimert til 13% i Stange kommune.

Vi har ikke oversikt over miljøstatus innen de ulike miljøtema nå i 2024, men kartleggingen U4SSC gir en indikasjon på relevante temaer, se nedenfor. Dette vil bli utviklet gjennom arbeid med klimabudsjett og kommunedelplan for miljø (planprogram fastsatt 21.2.2024).

Kommunen har viktige utfordringer i grenselandet mellom rollen som miljøvernmyndighet, planmyndighet og tjenesteleverandør. Et av de viktigste ansvarsområdene kommunene har, er å utføre komplette vurderinger av de mulige konsekvenser enhver beslutning/tiltak kan ha på miljøet.

Vi må håndtere konsekvensene av klimaendringene

Endringer i klima, uavhengig av scenarioer som legges til grunn, setter grunnleggende rammer for samfunnsutvikling og politiske prioriteringer. Det er derfor behov for å tydeliggjøre klimarisiko som premis for kommunal planlegging fremover. Endringer i klima berører en rekke samfunnsområder som samfunnssikkerhet, byutvikling, forvaltning av kritisk infrastruktur, tjenestestruktur, bærekraft, næringsutvikling, matproduksjon, naturmangfold, mv. Klimarisiko bør inngå som en integrert del av kommunens planlegging og resultatoppfølging. Det finnes ulike typer klimarisiko som er belyst i kommunens overordnede beredskapsplan.

Klimarisiko handler om konsekvensene av klimaendringene og konsekvensene av klimapolitikken. En del endringer er merkbare allerede, men det er fortsatt usikkerhet knyttet til hvordan klimaendringene vil arte seg framover. Det er viktig at kommunen har kunnskap som styrker evnen til å identifisere, vurdere og håndtere kommende endringer, samt tilrettelegge og tilpasse omgivelsene i takt med utviklingen gjennom systematisk forebygging. Lokale myndigheters evne til å håndtere klimarisiko både i sitt daglige virke og sin langsiktige planlegging vil få stadig større økonomisk betydning (kilde: Klimarisiko - Hva kan du gjøre i din kommune? - Norsk klimastiftelse).

Hva sier U4SSC-kartleggingen om miljøstatus i Stange?

U4SSC-rapporten er en bærekraftsrapport, og flertallet av indikatorene har relevans for miljøstatus. Her er likevel et utvalg av indikatorer Stange scores på:

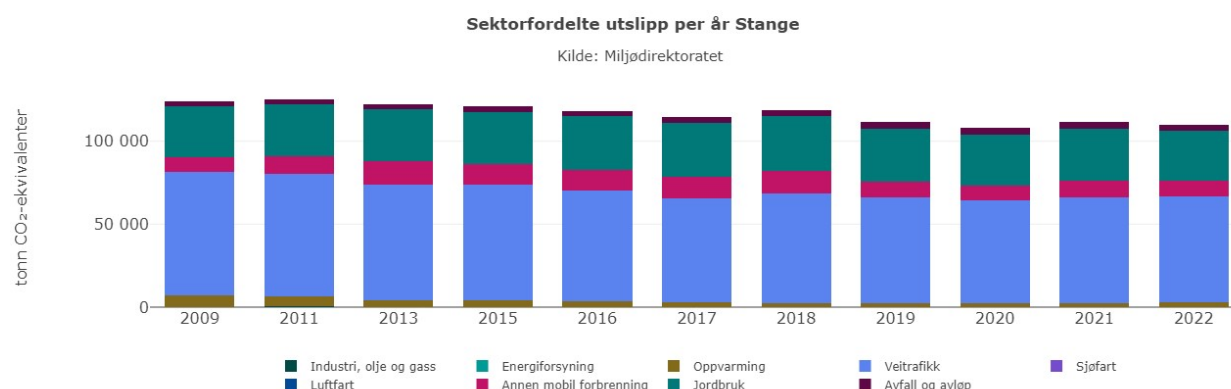
Stråling, grøntareal, søppel

Klimautslipp, Skog som andel av totalt areal

Lydforurensning, søppel fra kommunal virksomhet, søppel til deponi, strømforbruk fra kommunale bygninger.

7.1 Klimagassutslipp

Kommuneplanens samfunnsdel er gjeldende klimaplan for Stange, og løfter dermed kommunens klimaarbeid til øverste strategiske nivå. Tross dette, inneholder den ikke hoved- og delmål som gir mulighet til å operasjonalisere det større arbeidet med bærekraft. Målsettinger på dette området befinner seg i handlingsplan for klima og energi og i klimabudsjett som er under utvikling. Klimaregnskap- og budsjett er i bruk som verktøy og videreutvikles fortløpende. Stange fikk utarbeidet detaljert oversikt over hele Stange kommunes klimapåvirkning, inkludert klimafotavtrykk, i Handlingsplan for klima og energi. Statistikken så langt viser at klimagassutslippene ikke reduseres i høyt nok tempo i forhold til Norges internasjonale forpliktelser, nasjonale målsettinger og lokalpolitisk mål. Reduksjonen siden 2009 er på 14605 tonn CO₂e.²³

7.2 Naturmangfold - Vi har ikke bare en klimakrise, men også en naturkrise

Klimautfordringene kan ikke løses uten at vi samtidig løser naturutfordringene. Utfordringene henger tett sammen, og klima- og naturkrisene forsterker hverandre. Arealendringer, tap eller fragmentering av grønne arealer er den største trusselen for naturen. Dette er viktig både for naturens egenverdi, økosystemtjenester og menneskenes behov for rekreasjon. Store arealkrevende etablering av fornybar energi, infrastrukturprosjekter og utbygging av boliger, næring og hytter reduserer naturareal. For bevaring av det biologiske mangfoldet og leveområder for planter og dyr er det viktig å ta vare på og gjenskape sammenhenger av leveområder som er tilpasset de enkelte artene, ofte omtalt som grønne korridorer.

Hvordan vi bruker arealene er av stor betydning for både karbonlagring, klimatilpasning og naturmangfold. Vern og restaurering av natur kan gi både opptak av karbon, økt naturmangfold og bedre tilpasning til klimaendringene. Intakt natur er verdens største karbonlager og verdens beste karbonfangstsystem. Det betyr også at hvis vi ødelegger natur og artsmangfoldet klarer ikke havet, jordsmonnet og naturskogen å ta opp og holde på like mye klimagasser. Samtidig vil økte klimagassutslipp gi mer naturtap. For å utløse potensial for synergieffekter for både natur og klima må man se klimagassutslipp, bevaring av naturmangfold og klimatilpasning i sammenheng.

I 2021 sammenfattet forskerfellesskapet CIENS tre spesialrapporter fra FNs klimapanel og det internasjonale naturpanelet - Klimaendringer og landarealer; Klimaendringer, hav og is; og Den globale vurderingen av biologisk mangfold og økosystemtjenester. Oppdraget ble gitt av KS og pekte særlig på hva de tre spesialrapportene betyr for norsk kommunesektor og belyser sammenhengene mellom de tre rapportene. Sammenfatningen til CIENS konkluderer blant annet med at kommuner og fylkeskommuner kan ha en nøkkelrolle i omstillingen som må til for å løse utfordringene. Tema

naturmangfold vil bli et eget tema i kommunedelplan for naturmangfold som skal utarbeides i løpet av året.

7.3 Vannmiljø

2022 ble det vedtatt nye regionale vannforvaltningsplaner, og for Stange kommune gjelder regional vannforvaltningsplan for vannregion Innlandet og Viken 2022-2027. De regionale vannforvaltningsplanene inneholder bestemmelser og retningslinjer som følger opp vannforskriften.

Vannområde Glomma i 2023 ble delt i tre ulike vannområder, og både vannområde Glomma-Kongsvingerregionen og Glomma-Sør-Østerdalen har arealer innenfor Stanges kommunegrenser.

Det er et mål at kommunens vannforekomster skal ha en god kjemisk og økologisk status. Det er en forventning fra sentrale myndigheter at kommunen skal prioritere arbeidet med oppfølgingen av EUs vanddirektiv. I tråd med vanddirektivet skal det utarbeides helhetlige forvaltningsplaner med miljømål, og tiltaksprogrammer med miljøforbedrende tiltak for vannforekomster hvor miljøtilstanden ikke er god. Det er naturlig at dette er et prioritert i og med Mjøsa som drikkevannskilde er hoved resipient og næringstilførsel til Mjøsa vil ha betydning for miljøtilstanden i Oslofjorden.

7.4 Forurensning og forsøpling

Kommunen har ulike virkemidler for å sørge for at forurensningsloven overholdes. Når kommunen har hjemmel etter forurensningsregelverket, enten direkte gjennom lov, gjennom forskrift eller delegeringsvedtak, har kommunen til dels stor myndighet. Dette gjelder forsøpling av natur – og bomiljø, forurenset grunn med mer.

7.5 Støy

Støy er en påvirkning for innbyggers helse og er omtalt i **grunnlagsdokument for folkehelsen**. Der fremkommer det blant annet at 5744 innbyggere i Stange bor i gul eller rød støysone.

Det er i hovedsak slik at den som har ansvaret for støykilden, også har ansvar for eget støyutslipp. En rekke offentlige myndigheter, inkludert kommunen, har ansvar for å følge opp støy fra egne anlegg, som for eksempel veier. Kommunen er planmyndighet og ivaretar støyhensyn i arealplaner etter plan- og bygningsloven. Dette omfatter:

- Kommuneplanens arealdel
- Område- og reguleringsplaner for ny bebyggelse
- Nye samferdselsanlegg som veier og jernbanelinjer
- Ny støyende virksomhet, f.eks. industriområder

Miljøtema som er omtalt her vil bli nærmere belyst i kommunedelplan for miljø 2024-34.

8 Kultur

Kort fortalt

Kultur skaper aktiviteter og møteplasser for kommunens innbyggere i alle aldre og sees i sammenheng med forebyggende og helsefremmende arbeid i et folkehelseperspektiv. Kulturfeltet i Stange kommune har ansvar for en rekke samfunnsutfordringer gjennom det utvidede kulturbegrepet og jobber for gode hverdagsliv og levende nærmiljøer i en attraktiv kommune. Det jobbes sektorovergripende og koordinert innenfor de gitte rammer. Området har ansvar for integrering, men ikke inkludering/utenforskap generelt.

Kommunen har verdifullt kulturlandskap og kulturmiljøer som er under press av en rekke årsaker. Det er økende nasjonal oppmerksomhet på kulturmiljøers betydning og potensiale i lokal samfunnsutvikling. Ferdigstilling av kulturmiljøplan gjøres i 2025.

Kulturens samfunnsskapende kraft kommer til uttrykk gjennom effektene av et rikt kulturliv. Dette kan handle om alt fra fysisk og psykisk helse, identitet, deltakelse og mestring, til inkludering, samhold, stedsutvikling, bolyst og tilhørighet. Det er en økt forståelse for feltets betydning og status i den helhetlige kommunale tjenesteutviklingen som samfunns- og politikkområde, med vekt på hvordan kultur bidrar til bærekraft, demokrati og ytringsfrihet, inkludering og mangfold, god oppvekst og gode liv. Visjonen for kulturpolitikken, *“Ta livet i bruk”* løfter kulturfeltet inn i Stange kommunes overordnede strategi og satsingsområder fra kommuneplanens samfunnsdel.

Fra å være en ren forvaltningsinstans arbeider kommunen i dag også strategisk og overbyggende for å hente ut det potensialet som kulturaktivitet rommer for den enkelte, for fellesskapet og for forholdet mellom mennesker og sted. De kommende årene vil vi være opptatt av å utvikle kulturfeltets rolle og betydning knyttet til temaene:

- Gode hverdagsliv – hele livsløpet
- Levende nærmiljø - med mangfoldige kultur- og aktivitetstilbud
- Attraktiv kommune – stedsutvikling og omdømme
- Rom for kultur og idrett – arenaer, lokaler og anlegg
- Kultur for klima

Kulturfeltet har ressurser som er sentrale for kommunens fremtidige behov; kreativitet og innovasjon, kommunikasjon og samarbeid, kritisk tenkning og problemløsning.

Kunstens og kulturens egenverdi er utgangspunktet for kultursatsing. Det må skapes en økt forståelse for feltets betydning og status i den helhetlige tjenesteutviklingen. Kulturfeltets verdi som samfunns- og politikkområde må synliggjøres, med vekt på hvordan kultur bidrar til bærekraft, demokrati og ytringsfrihet, inkludering og mangfold, god oppvekst og gode liv. Kulturbegrepet har endret seg gjennom tidene. Stange kommune bruker i dag flere av begrepene i sin tjenesteutvikling – det utvidete kulturbegrep som en omramming av ansvarsområdet i kulturvirksomheten – og ytringskultur som et av flere fagfelt i arbeidet.

Kommunen skal løse en rekke samfunnsutfordringer og har et stort ansvar på kultursektoren, bl.a. med forebyggende aktiviteter for barn og unge. Det ligger utfordringer i hvordan jobbe tilstrekkelig

sektorovergripende og godt koordinert med hensyn til utfordringene. Det oppleves per i dag et sprik mellom ambisjoner om vekst og utvikling av tilbudet, og tilgjengelige ressurser.

En rekke utfordringer identifiseres for Stange-ungdommen i oversiktsdokument for folkehelse. Utenforskap og sosiale forskjeller er i stadig økning. Ungdom i Stange er mindre fornøyd med sine møteplasser enn ungdom i andre kommuner. Hvordan jobbe sektorovergripende, samskape med ungdommen om relevante aktiviteter og tjenestetilbud? Involvering og mobilisering i lokalsamfunnet og en løpende medvirkning i tjenesteutviklingen krever at vi bruker ressursene på nye måter.

8.1 Kulturmiljøplan

Det ble fastsatt planprogram for Kommunedelplan for kulturminner den 30.5.2017. Dette arbeidet har det ikke vært mulig å prioritere i tilstrekkelig grad til å få en ferdigstilt plan, men er nå tatt opp igjen med en målsetning om førstegangsbehandling tidlig 2025. De utførte registreringsarbeidene har allikevel gitt viktige føringer i andre vedtatte planer som kommuneplanens arealdel og områdeplan for Stange. Siden det har gått mange år siden fastsatt planprogram, har det blitt gjort en administrativ vurdering om hvorvidt det er behov for en oppdatering av planprogrammet gjennom en revisjon. Det er særlig nye føringer i stortingsmelding 16: *Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold* som i omtale kalles kulturmiljømeldinga. Anbefalingen er å fortsette arbeidet med foreliggende planprogram som vurderes å ha tilstrekkelig fleksibilitet til å kunne vektlegge verdiene og målsettingene i denne kulturmiljømeldinga. Kommunen skal gjennom planarbeidet skaffe seg en god oversikt over kommunens kulturmiljøverdier og den skal være et forvaltningsverktøy. Det vektlegges nå sterkere at kulturvern er en viktig del av lokal samfunnsutvikling, slik kulturmiljømeldingas undertittel viser. Dette reflekteres også i at begrepet *kulturmiljø* nå brukes som en samlebetegnelse som favner noe bredere enn *kulturminne*.

Konklusjonen er dermed at det arbeides videre med en kulturmiljøplan etter fastsatt planprogram som har rom for nye føringer i Kulturmiljømeldinga (Meld. St 16).

9 Oppvekst

Kort fortalt

Den kommunale oppvekstsektoren består av skole, barnehage, barnevernet, helsestasjon og Stangehjelpa (inkludert ny psykologisk- pedagogisk avdeling) og Åkershagan opplærings- og aktivitetssenter.

Oppvekstfeltet er grundig dokumentert i flere prosesser i 2023 som det er henvist til nedenfor. Utfordringsbildet er tverrsektorielt som folkehelse, psykisk helse og teknologi, foruten prestasjoner og utdanningskvalitet, skolefravær og rekruttering. Det er økende utfordring til læring og trivsel.

Oppvekstplan vil på bakgrunn av kjent kunnskap og status, gjøre ytterligere analyser og strategiske tiltak for å svare på utfordringsbildet, for å kunne være styrende for enheten. Endringer i samfunnsdelen på dette feltet kan være til nytte.

Stange kommune har en rekke lovpålagte oppgaver hva gjelder barn og unge. Dette gjelder trygge oppvekst- og levekårsforhold, ivaretagelse av barns rettigheter etter barnekonvensjoner, retten til utdanning, og ivaretagelse av et støttesystem av samhandlende sektorer som skal bidra til at hele mennesket ivaretas, *laget rundt barnet*. Elever skal utvikle kunnskap, ferdigheter og holdninger for å

kunne mestre livene sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dette arbeidet er en sentral del av Stanges attraktivitetsarbeid for å tiltrekke seg nye innbyggere og barnefamilier.

Status- og utfordringsbildet for barn og unge generelt, og på oppvekstfeltet spesielt, er grundig omtalt i flere parallelle prosesser høsten 2023: **Oversiktsdokument over folkehelsen, plan for forebygging av omsorgssvikt og adferdsvansker hos barn og unge 2023-2026**, samt **tilstandsrapporter for barnehage, grunnskole og barnevern**. Utfordringsbildet har blitt tydelig over en årrekke og utvikler seg langsomt. Sentrale utfordringer som kan nevnes her, er:

- Sammenhengen mellom utdanningsnivå, materielle levekår og helse er vesentlig også i Stange, og forskjellene går i arv også i vår kommune.
- Barn i lavinntektshusholdninger er en spesielt utsatt gruppe med tanke på utenforskap fra lokalsamfunnet og like muligheter til god utdanning, god arbeidsmarkedstilknypning og god helse senere i livet. Folkehelsearbeidet på dette feltet handler om å bryte den sosiale lenken ved å sørge for at alle barn får like muligheter tross forskjeller i levekår. Dette er et sammensatt og krevende arbeid som krever tidlig innsats og tverrsektoriell samhandling.
- Psykiske helseplager i kommunen ser ut til å være i negativ utvikling. Foreldres psykiske helse er en viktig sårbarhetsfaktor for barn og unge, og Psykologisk-pedagogisk avdeling (under Stangehjelpa) opplever at saker nå har økende alvorlighetsgrad og lengre saksgang. Dette er en utfordring med tanke på seksjonenes budsjetter og ressursbruk
- Teknologitvillingen på det digitale feltet går hurtig (KI-tjenester er ett eksempel), og gir både muligheter og utfordringer i skolen
- Den årlige tilstandsrapporten for grunnskolen viser store forskjeller på resultater mellom skolene på 5. trinn. På dette trinnet fremstår det vanskelig for Stange kommune å yte en helhetlig utdanningskvalitet på tvers av samtlige skoler i kommunen. Forskjellene er til dels store.
- Rekrutteringsutfordringer forverres av stadig lavere søkertall til lærerutdanning (se kapittel 4). Skjerpede kompetansekrav gjør de små skolene sårbare. Videre er det vurdert at de samme skolene er for små til å bemannes i henhold til lærernorm og samtidig ivareta opplæringslovens bestemmelser om kompetanse. (Jfr. rapport Skolestruktursaken k-sak 11/22, konsekvensutredning k-sak 58/22)
- Skolefraværet går opp, uten at vi har oversikt over årsaken. Vi vet også lite om konsekvensene av pandemien.

Resultatene fra kartlegginger som Ungdata, elevundersøkelsen og nasjonale prøver indikerer at til tross for et generelt positivt bilde, står Stange kommune overfor økende utfordringer når det gjelder læring og trivsel i skolen. Dette er en nasjonal trend som ikke er unik for Stangeskolen. Det finnes ingen enkle løsninger på disse utfordringene, men problemområdet bør adresseres i kommunedelplanen for oppvekst.

Kommunedelplan oppvekst er det som først og fremst er styrende for enheten og arbeidet med revisjon av denne skal igangsettes i 2024. Kommuneplanens samfunnsdel fungerer i dag i liten grad som et verktøy for sektorens daglige arbeid. Endringer i samfunnsdel vil være nødvendig for at denne skal fungere som oppslagsverk for seksjonen.

9.1 Barnevern

Barnevernstjenesten skal bidra til at alle barn i Stange, som lever under forhold som kan skade deres vekst og utvikling, får rett hjelp til rett tid og bidra til at barn og unge får en trygg oppvekst. Over tid har man sett at barneverntjenesten må jobbe forebyggende i større grad enn i dag. Å oppnå dette

krever føringer og strategiske prioriteringer. Vedvarende lavinntekt, vold i nære relasjoner, omsorgssvikt, skolefravær mm. er utenforliggende faktorer som har stor påvirkning på barnevernfeltet, og ansvarsområdet må derfor sees i tverrsektoriell kontekst og i sammenheng med folkehelsearbeidet.

Barnevernstjenesten omfattes allerede i dag av en lang rekke administrative og politisk vedtatte planer, og er gjenstand for jevnlig politiske vedtak om innsatsområder og tiltak, gjennom årlig tilstandsrapportering. Barnevernsreformen 2022 fordeler mer ansvar til kommunene, med mål om at kommunene skal bygge opp egne tiltak for å løse utfordringer på et lavere nivå, på beste mulige måte og med minst mulig ressursbruk. Endringen skaper behov for tydeligere føringer og forankring i kommuneplan. Det er ønskelig med føringer i kommuneplanens samfunnsdel som kan ledes ned til det daglige arbeidet med barn og unge, og være med på å gjenspeile barnevernstjenestens politisk vedtatte innsatsområder.

10 Helse

Kort fortalt

Helsesektorens hovedutfordring er kapasitet, både med hensyn til tjenesteomfang, økonomi og tilgjengelig personell. Risikofaktorer innen demografi og folkehelse tilsier at disse utfordringene må løses om samfunnsoppdraget skal utføres med høy kvalitet innen fremtidens økonomiske rammer. Personellmangel er et gjeldende problem som forventes å øke. I dette ligger sammenknyttede avhengigheter med bakgrunn i øvrig samfunnsutvikling.

Strategisk arealbruk har påvirkning på feltet. For å forebygge ikke-bærekraftige kostnadsøkninger, er sektoren avhengig av tilstrekkelig tverrsektorielt og effektivt folkehelsearbeid.

Utfordringsbildet i helse- og omsorgssektoren er ikke betydelig endret siste planperiode. Hovedutfordringen for sektoren, regionalt så vel som lokalt, er kapasitet og tilgang på personell. Utfordringen gjelder kapasitet i forhold til tjenesteomfang, men også kapasitet på tilgjengelig personell med rett kompetanse for å yte tjenestene. Helse og mestring som sektor påvirkes sterkt av en rekke sammenknyttede faktorer i den øvrige samfunnsutviklingen, blant annet bostedsattraktivitet og boligpriser, arbeidsinnvandring med mer.

Oppgaveforskyvningen mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten ser ut til å fortsette; stadig sykere pasienter skrives ut til kommunenes ansvar. Dette betyr at kommunens personell fremover vil måtte ha høyere kompetanse enn det som tidligere har vært nødvendig. Kommunen har per i dag ikke virkemidler til å løse dette. Det er dermed en kløft mellom:

- Innbyggernes behov for tjenester, og:
- Hva kommunen er i stand til å levere, med eksisterende ressurser og kompetanse

FNs bærekraftsmål og helsesektoren

Stange er kartlagt på en rekke helserelaterte indikatorer, og scorer blant annet:

Tilgang på helsetjenester, elektroniske journaltjenester,

Antall leger per innbygger,

Sykehussenger per innbygger, utrykningstid (alle nødeter)

Utfordringer innen fastlegeordningen forverrer situasjonen. Utfordringsbildet kan ikke i sin helhet løses gjennom kommunal planlegging. Problemstillingen har vært kjent over lang tid, og er vanskelig å løse. Hittil har man i Stange opprettholdt kvalitet i tjenestene til en så lav kostnad som mulig, men tjenesteområdet vil ikke klare å ta opp i seg flere oppgaver uten kostnadsøkninger.

Helsetjenester på alle nivåer vil påvirkes av de fremskrevne trendene innen befolkningsutvikling og aldring. Vi har allerede i dag en stor mangel på arbeidskraft (se kapittel 4, *Tilgang på arbeidskraft: Rekruttering en økende utfordring* for mer om dette). Trangere økonomiske rammer tilsier at vi allerede i nær fremtid ikke vil ha nok ressurser til å fortsette å levere tjenester som i dag. Lavere arbeidsinnvandring fra Øst-Europa, kombinert med større fremtidig tjenestebehov i befolkningen, vil øke gapet. Behovene påvirkes ikke bare av aldring og tilhørende tjenestebehov, men av utfordringer innen helsetjenester til alle aldersgrupper, inkludert økning i pasientgrupper med sammensatte behov. Samtidig ser man at nedskjæring i andre kommunale sektorer som følge av innsparing og omstillingsarbeid, påvirker ressursbruken til helsepersonellet som er involvert med brukerne daglig. Dersom bærekraften i helsetjenestene ikke skal utfordres ytterligere, må personellet bruke sin tid kun til tiltenkte oppgaver.

Reformer for bærekraftige kommunale tjenester

Stange kommune har i foregående planperioder jobbet med implementering av *Leve hele livet*-reformen (skal favne alle aldersgrupper) og videreføringen *Bu trygt heime*-reformen (snevrer fokus på eldre). *Bu trygt heime* setter søkelys på fire innsatsområder: Levende lokalsamfunn, boligtilpassing og planlegging, kompetente og myndiggjorte medarbeidere, og trygghet for brukere og støtte til pårørende. Reformen tar stilling til en rekke av utfordringene nevnt i dette kapitlet, og videre implementering kan være med på å dempe disse utfordringene. Nøkkelord her er oppgavedeling, ledelse, helseteknologi, og rekruttering.

Vedtak av reformen utløser ikke nødvendigvis endring i seg selv. Planlegging i dette øyemed må henge sammen med økonomiplanprosessen.

Hvordan ser utviklingen av demens ut for Stange?

Stange i år 2050

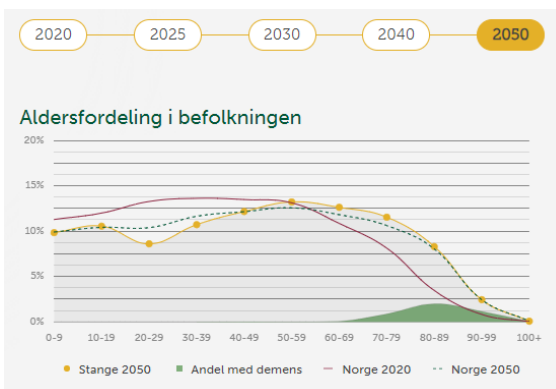
I 2050 vil Stange ha **24075** innbyggere, det er 3011 flere enn i 2020 – en økning på 14.29 %.

988 personer i kommunen vil ha demens. Dette tilsvarer en økning på 546, eller 123.53 % fra 2020 til 2050.

Andelen med demens er 2.10 % i 2020 og 4.10 % i 2050. Demensandelen i Stange øker altså med 95.24 %.

Andelen med demens i Norge er 1.88 % i 2020 og 3.99 % i 2050.

<https://demenskartet.no/>

Mulige løsninger:

- Folkehelse er grunnmuren i bærekraftige helsetjenester, sammen med frivillighet og pårørendearbeid, med hensyn til å hindre overbelastning av helsetjenestene i møte med den demografiske utviklingen, spesielt når det gjelder aldring og demens. Godt folkehelsearbeid gir utslag fremover i generasjonene, i form av dempede eller utsatte tjenestebehov. Som folkehelseoversikten dokumenterer, har røyking, alkohol, overvekt og fysisk aktivitet sterk årsakssammenheng med funksjonsfall knyttet til bl.a. demens. Å forebygge behovet for helse- og omsorgstjenester i møte med den demografiske utviklingen, vil være den klart største bidragsfaktoren til å hindre overbelastningen av helsetjenestene fremover.
- Samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging som gjør innbyggere med helseutfordringer i stand til å mestre egen hverdag, og gjør eldre i stand til å bo trygt hjemme lengre. Arealplanleggingen spiller også en sentral rolle i rasjonell ressursbruk for hjemmetjenester, både med hensyn til drivstofforbruk og arbeidstid tilbragt i bil.
- Hverdagsrehabilitering, pårørendestøtte. Dynamisk og behovsrettet bruk av velferdsteknologi kan i noen grad endre på hvordan vi løser oppgavene. Dette vil ikke løse alle utfordringene, og vil kunne bære med seg nye og uforutsette utfordringer.
- Systematisk arbeid med oppgavefordeling. Optimal oppgavefordeling på tvers av personell vil være nødvendig for å oppnå bærekraft i helsesektoren. Kan andre enn helsepersonell løse oppgaver knyttet til tjenester, slik at vi bruker den etterspurte kompetansen kun der det er behov? God ledelse vil være nøkkelen for å utløse og fasilitere rett oppgavefordeling og støtte medarbeidere. Ledelse og kompetanseheving er fokusområder i nylig rullert KDP for helse og mestring.
- Det vil være behov for å arbeide med å beholde og utvikle kompetansen vi allerede har i dag (se kapittel 4)
- Boligsosial bygging og sosiale møteplasser kan redusere ensomhet, utenforskap og isolasjon i alle aldersgrupper generelt og blant eldre spesifikt. Dette er folkehelseproblemer i seg selv og henger sammen med tjenestebehov.

11 Stanges organisering og økonomi

Stange kommune er i 2022 dyrere å drifte enn landsgjennomsnittet. Kommunenes økonomiske handlingsrom er av flere grunner de senere årene redusert. Budsjett for 2024 legges det opp til et negativt netto driftsresultat, men dette er ikke økonomisk bærekraftig over tid. Dette ligger til grunn for kommunestyrets vedtak i 2020 om en omfattende plan for å omstille driften. Det har vært arbeidet kontinuerlig med dette og implementering av omstillingstiltak er ikke fullført. Til tross for lite økonomisk handlingsrom, viser utviklingen meget gode resultater, jfr kommunebarometret. Ansatte er den viktigste ressursen kommunen har for å levere gode tjenester. I økonomiplanperioden ligger det fortsatt innsparinger i rammene.

Stange kommune hadde ved årsskiftet 2023 totalt 1.382 årsverk i faste stillinger. Stange kommune som arbeidsgiver erfarer at konkurransen om arbeidskraft er betydelig. Det er ikke lenger bare yrker som sykepleier og ingeniørfag som det er krevende å rekruttere til kommunen, men dette gjelder nå de fleste yrkesgrupper. Lønn som insentiv i rekruttering er ikke bærekraftig over tid og en må bruke andre tiltak, blant annet gjennom å skape attraktive kompetanse- og fagmiljøer. Utfordringsbildet viser også et potensiale for å bedre bruken av arbeidskraften gjennom gode samarbeidsformer på tvers av sektorer, omstillingsevne og digitalisering.

God og tilgjengelig kommunikasjon er viktig for at Stange kommune skal oppfylle sitt samfunnsansvar for publikumsopplysning og veiledning, og også i omdømmebygging og attraktivitetsarbeid for å styrke tilflytting. Kommunikasjonsstrategi er under utarbeidelse.

Stange kommune er organisert i en to-nivåmodell med utstrakt delegering på fag-, økonomi- og personalledelse. Det betyr at det er to helhetlige administrative ledernivå: kommunedirektørnivå og virksomhetsledernivå. De største virksomhetene er organisert med avdelingsledere. Kommunen er i tillegg organisert med stab- og støttefunksjoner.

I kommunens delegeringsreglement reguleres fordeling av myndighet mellom kommunestyret, de forskjellige folkevalgte utvalgene og kommunedirektøren. I kommunens administrative delegeringsreglement fastsetter kommunedirektøren videre delegering internt i administrasjonen. Virksomhetslederne har helhetsansvar for sine ansvarsområder.

11.1 Økonomiske muligheter og utfordringer

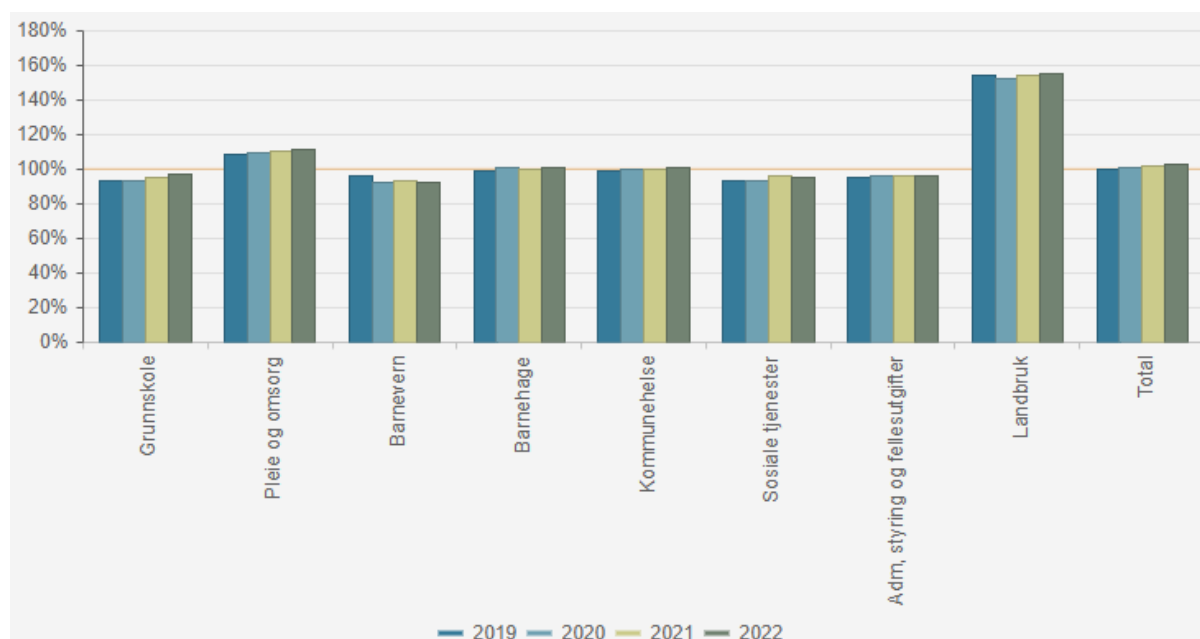
Frie inntekter består av skatt på inntekt og formue samt ordinært rammetilskudd. Dette er midler som kommunen fritt kan disponer uten andre bindinger enn det som følger av lover og forskrifter. I 2022 utgjør frie inntekter per innbygger for Stange kommune kroner 64.766. Gjennomsnitt for Kostragruppe 09, som Stange kommune er en del av, er 65.692 kroner per innbygger.

11.1.1 Utgiftsbehov

Forskjellene mellom kommunene i Norge er store når det gjelder kostnadsstruktur, demografisk sammensetning og geografisk struktur og størrelse. Omfanget av kommunale tjenester vil på grunn av dette variere mye fra kommune til kommune.

Grafen under viser utviklingen i beregnet utgiftsbehov for Stange kommune per tjenesteområde fra 2019 til 2022. Forskjellen mellom landets kommuner er til dels stor når det gjelder demografisk sammensetning og geografisk struktur. For å utjevne disse forskjellene tildeles rammetilskuddet

gjennom et innbyggertilskudd som er likt for alle, og et beregnet tilskudd som skal kompensere for utgiftsnivået basert på demografien og geografien den enkelte kommune faktisk har.

Figur 6 Utgiftsbehov per tjenesteområde for Stange kommune årene 2019-2022

Grafen over viser beregnet utgiftsnivå for Stange kommune i forhold til snittet for landet (100 %). I forhold til beregnet utgiftsbehov er landbruk og pleie og omsorg høyere enn gjennomsnittet for landet.

Barnevern, sosiale tjenester, administrasjon, styring og fellesutgifter samt er beregnet å være lavere enn gjennomsnittet for landet.

Den samlede korrigeringen av utgiftsbehov for Stange kommune er 102,6 %. Det vil si at Stange kommune er 2,6 % dyrere å drifte i 2022 enn gjennomsnittet for landet.

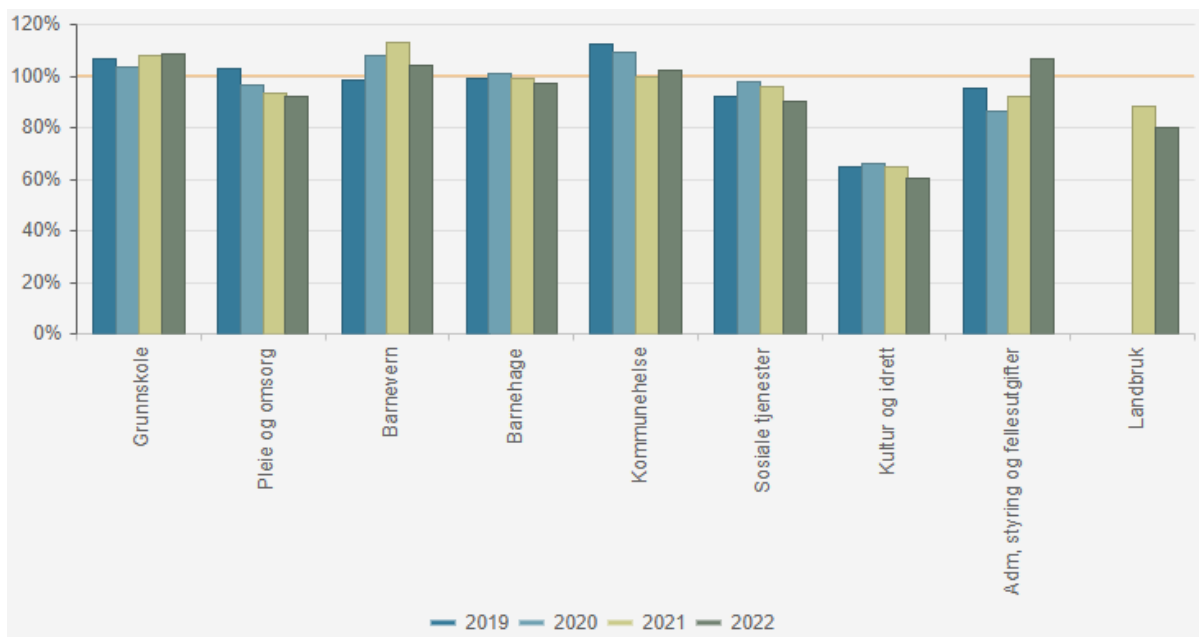
11.1.2 Ressursbruk

Ressursbruk er forholdet mellom kommunens egne utgifter på tjenesteområdet og landsgjennomsnittet korrigert for kommunens eget utgiftsbehov. Er ressursbruken høyere enn 100 % bruker kommunen mer penger enn landsgjennomsnittet korrigert for kommunens utgiftsbehov.

For årene 2019-2022 er tallene for Stange kommune følgende:

Ny statlig finansieringsmodell for kommunene

Iht. statsbudsjett 2024 er det lagt opp til at ny finansieringsmodell for kommunene presenteres i revidert nasjonalbudsjett 2024. Hvilke utslag ny finansieringsmodell vil få for Stange kommune er ikke kjent, men det bør ikke påregnes vesentlige inntektsøkninger som følge av denne.

Figur 7 Ressursbruk per tjenesteområde for Stange kommune årene 2019-2022

- Grunnskole har i 2022 ressursbruk på 108,7 % og har ligget over 100 % i samtlige år. Det vil si at Stange kommune korrigert for sitt utgiftsbehov bruker mer penger på grunnskole enn landsgjennomsnittet.
- Pleie og omsorg har en ressursbruk korrigert for utgiftsbehov på 92,1 % i 2022. Tjenesteområdet har de fire siste årene hatt en årlig nedgang i ressursbruk.
- Barnevern har en variasjon i ressursbruk, fra 98,3 % i 2019 til 112,7 % i 2021 for så å gå tilbake til 103,9 % i 2022.
- Barnehagene har stabil ressursbruk og ligger på nivå med landsgjennomsnittet.
- Kommunehelse har en reduksjon i ressursbruk, fra 112,2 % i 2019 til å ligge på linje med landsgjennomsnittet for 2021 og 2022.
- Sosiale tjenester ligger jevnt noe under landsgjennomsnittet.
- Kultur og idrett har hatt en reduksjon i ressursbruk fra 66,2 % i 2020 til 60,5 % i 2022.

Til administrasjon, styring og fellesutgifter har i perioden 2019-2021 ligget under landsgjennomsnittet. For 2022 ligger vi på 106,9 % hovedsakelig som følge av at det ble benyttet betydelige midler til tilrettelegging for digital infrastruktur i 2022.

11.1.3 Økonomisk handlingsrom

Kommunenes økonomiske handlingsrom er de senere årene redusert. Tjenester som tidligere var finansiert av øremerkede tilskudd er ikke fullt ut kompensert ved innlemming i kommunenes frie inntekter. Videre er det i kommunens frie inntekter ikke kompensert fullt ut for statlige reformer og krav som for eksempel tilskudd til særlig ressurskrevende tjenester.

Kommunestyret vedtok i 2020 en omfattende plan for å omstille driften. Det har siden da vært arbeidet kontinuerlig med dette for å sikre en bærekraftig kommuneøkonomi. Arbeidet med implementering av vedtatte omstillingstiltak er ikke fullført.

I tillegg merkes kommunal sektor av økende rentenivå og høyere lønns- og prisveksten enn lagt til grunn i de frie inntektene de senere årene. Kommunen arbeider for å opprettholde en bærekraftig

økonomi, for å ivareta handlingsfrihet samt formuesbevaring for fremtidige generasjoner. Som er verktøy for dette arbeidet har Stange kommune innført økonomiske handlingsregler.

For regnskapsårene 2020-2022 og budsjettårene 2023-2024 basert på vedtatt økonomiplan for perioden 2024-2027:

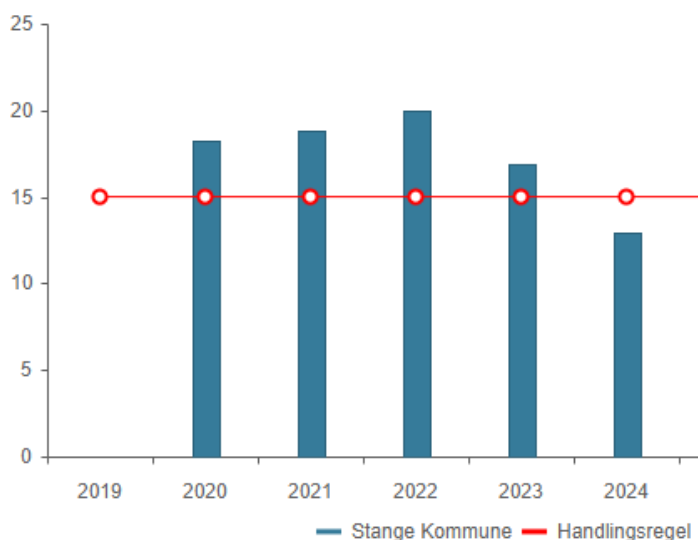
Handlingsregel	Regnskap 2020	Regnskap 2021	Regnskap 2022	Budsjett 2023	Budsjett 2024
Netto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter	-0,1 %	3,3 %	2,7 %	-3,7 %	-3,2 %
Brutto investeringsutgifter i prosent av brutto driftsinntekter	9,3 %	8,1 %	13,7 %	17,9 %	6,8 %
Egenfinansiering av investeringene i prosent av totale brutto investeringer	16,2 %	30,8 %	28,5 %	29,1 %	22,8 %
Netto lånegjeld i prosent av brutto driftsinntekter	64,3 %	63,3 %	72,2 %	91,5 %	93,8 %
Egenkapitalgrad *)	20,9 %	23,5 %	23,0 %	-	-
Minimum dekke akkumulert premieavvik *)	2,44	1,78	1,97	-	-
Disposisjonsfond i prosent av brutto driftsinntekter	18,3 %	18,8 %	20,0 %	17,0 %	12,9 %

Netto driftsresultat viser hvor mye som kan disponeres til avsetninger og bidrag til å finansiere investeringer etter at driftsutgifter, renter og avdrag er betalt. For i størst mulig grad å kunne gjennomføre nødvendige investeringer i årene framover uten en for sterk økning av gjelden, er det avgjørende med positivt netto driftsresultat. Dette er måles gjennom handlingsregelen om resultatgrad som er vedtatt med en ambisjon på 1,75 %. Resultatgrad er netto driftsresultat i % av sum driftsinntekter.

I perioden har netto driftsresultat variert. I økonomiplan for perioden 2024 – 2027 er netto driftsresultat negativt. I budsjett for 2024 legges det opp til et negativt netto driftsresultat 3,2 %. Det vil si det er lagt opp til bruk av oppsparte midler (disposisjonsfond) til saldering av driften. Dette er ikke økonomisk bærekraftig, og det er en situasjon som ikke kan vedvare over tid. Stange kommune har fortsatt behov for omstilling av driften for å tilpasse den til inntektsrammen. Over tid bør aktiviteten i driftsbudsjettet planlegges med en målsetting om en resultatgrad på minimum 1,75 %.

Disposisjonsfond er kommunens redskap til å håndtere svingninger som påvirker kommunens økonomi.

Regnskap for 2020-2022 og budsjett 2023-2024 viser følgende utvikling i disposisjonsfondet i prosent av brutto driftsinntekter.

Figur 8 Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter

Kommuner må påregne i større grad enn tidligere være i kontinuerlige endrings- og omstillingsprosesser for å skape rom for finanskostnader, og nye og endrede aktiviteter innenfor inntektsrammen. Det er viktig at kommunen har evne til å betjene renter og avdrag som følge av investeringsbehov uten å redusere tjenesteproduksjonen. Med de investeringsbehov Stange kommune har, og den inntektsrammen som departementet fremskriver for kommunen, er dette krevende.

11.1.4 Omstillingsarbeid

Offentlig sektor er i kontinuerlig omstilling og endring. I de siste fire årene har det pågått et omfattende arbeid med å omstille og utvikle kommunens tjenester, for å tilpasse kommunens drift til tilgjengelig inntektsrammen. Det har vært lagt ned et betydelig arbeid med å forberede, utrede og nå implementere vedtatte omstillingstiltak. Prosesser knyttet til tjenesteutvikling og omstilling pågår innenfor flere virksomheter.

Til tross for betydelig arbeid med omstilling leveres Stange kommune gode tjenester til innbyggerne. En indikasjon på dette er rangeringen i kommunebarometeret. Kommunal rapport utarbeider årlig et barometer for alle landets 356 kommuner hvor de rangeres innen en rekke tjenesteområder. Kommunene sammenlignes på til sammen 155 nøkkeltall innen tolv ulike sektorer. Stange kommune har de siste seks årene blitt rangert svært høyt i kommunebarometeret, og er blant de beste i Norge.

År	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rangering	37	31	14	8	10	21

Til tross for at Stange kommune har hatt lite økonomisk handlingsrom, viser utviklingen meget gode resultater. Ansatte er den viktigste ressursen kommunen har, og deres innsats er nøkkelen til gode tjenester.

Ved utgangen av 3. kvartal 2023 utredes, dels som videreførte omstillingsprosjekter, fortsatt følgende tiltak:

- Tjenestedesign
- Lavterskel forebyggende tiltak i alle virksomheter

- Forløpsorganisering innenfor rus og psykisk helse
- Strukturendringer innenfor tilrettelagte tjenester
- Merkantilprosjekt som vurderer samorganisering av ressurser på tvers av virksomheter for å sikre en mer robust merkantil tjeneste som kan yte tjenester på tvers

I tillegg arbeides det med effektivering/implementering av politisk vedtatte omstillingstiltak.

I økonomiplanperioden ligger det følgende innsparinger, som ikke er effektuert, i rammene:

Effektiviseringstiltak	Øk.plan 2024	Øk.plan 2025	Øk.plan 2026	Øk.plan 2027
K-sak <u>10/22</u> - Merkantil	0	1 163 000	1 163 000	1 163 000
K-sak <u>10/22</u> - Oppgavefordeling og forløpsorganisering Helse og mestring	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
K-sak <u>10/22</u> Forebyggende tiltak i alle enheter	1 851 000	1 851 000	1 851 000	1 851 000
K-sak <u>10/22</u> Strukturelle endringer i TT	3 700 000	7 000 000	7 000 000	7 000 000
Totalt	6 551 000	11 014 000	11 014 000	11 014 000

Gjenstående rammereduksjon på 4,5 mill. kroner knyttet til Smart bestilling er innarbeidet i økonomiplanen, i tillegg til innsparing på skole og barnehage på 3,0 mill. kroner i 2024 og 5,3 mill. kroner fra 2025.

11.2 Stange kommune som arbeidsgiver

Kommunens verdier er *Åpenhet – Trygghet – Mangfold*. I kommunens arbeidsgiverpolitikk står det at kommuneorganisasjonen skal være preget av trygghet gjennom åpenhet, respekt for ulike synspunkter, og ståsted. Organisasjonen skal preges av mangfold med hensyn til ulikhet. Det er viktig at den enkelte blir sett, hørt og verdsatt.

Stange kommune deltar i en nasjonal og regional konkurranse om den samme arbeidskraften, der særlig lønn brukes som insentiv i rekrutteringen. Dette er ikke økonomisk bærekraftig på sikt, og en må vurdere å utarbeide andre insentiver. Å rekruttere og beholde kvalifisert arbeidskraft påvirkes av alt arbeid som gjøres innenfor samfunnsutviklingen, som for eksempel tilgang på rette boliger, og påvirkes ytterligere av bredere trender innen pendling, utdanningsnivå og uførhet.

Det har over lengre tid vært utfordringer med hensyn til å rekruttere sykepleiere, ingeniører og enkelte lederstillinger. Situasjonen nå er imidlertid at det er generelt vanskelig å rekruttere til alle typer stillinger. Konkurransen om arbeidskraft har derfor strammet seg til betydelig.

Stange kommune hadde ved årsskiftet 2023 totalt 1.382 årsverk i faste stillinger som utgjør 1605 ansatte. I tillegg kommer 184 årsverk i vikariat og engasjement.

- Hovedtyngden av ansatte er i gruppen 30-59 år. Andelen under 30 år og over 60 år utgjør ca. 12 % hver. Det er ønskelig å ha ansatte i alle aldre og legge til rette for dette gjennom en god livsfasepolitikk.
- Det er stor overvekt av kvinner ansatt i offentlig sektor. I Stange kommune er kvinneandelen 75%, og andelen menn 25%. Det er relativt liten differanse på gjennomsnittlig lønn for menn og kvinner i Stange.
- Deltidsstillinger utgjør ca. 31% av antall årsverk i kommunen. Gjennomsnittlig stillingsstørrelse for fast ansatte er 86 %.
- Det totale sykefraværet i kommunen i 2023 er på 10.2 %. Det totale sykefraværet endres noe fra år til år, og fra måned til måned. Det er helse og mestring som har det høyeste fraværet. Oppvekst har et noe mer variert fravær fra år til år, men ligger lavere enn helse og mestring. Samfunnsutvikling har hatt et stigende fravær, men ligger lavere enn de andre to sektorene.
- Kompetansesammensetningen i kommunen fordeler seg på 16 % ufaglærte, 36 % fagarbeidere/fagarbeidere m/videreutdanning, 40 % høyskole/høyskole m/videreutdanning og 8 % masterutdanning. Av fagarbeidere totalt er det 12 % som har videreutdanning. Blant høyskoleansatte er det 41 % som har videreutdanning.

FNs bærekraftsmål 8

..skal fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. Målet har tolv delmål. Av spesiell relevans for Stange som arbeidsgiver:

8.5. full og produktiv sysselsetting og anstendig arbeid for alle kvinner og menn, deriblant ungdom og personer med nedsatt funksjonsevne, og oppnå lik lønn for likt arbeid

8.6 betydelig redusere andelen unge som verken er i arbeid eller utdanning

8.8 (...) trygt og sikkert arbeidsmiljø for alle arbeidstakere

I den økte konkurransen om kvalifisert arbeidskraft, er det et behov for å styrke Stange kommunes attraktivitet som arbeidsgiver ytterligere, blant annet gjennom å skape attraktive kompetanse- og fagmiljøer. Det må særlig settes søkelys på hvordan ta imot yngre arbeidstakere som er nyutdannet og mangler arbeidserfaring. Dette vil kreve en mer systematisk introduksjon av nytilsatte. Det må også gis et særlig fokus på hvordan inkludere et mangfold av arbeidskraft. For å beholde, rekruttere og utvikle tilstrekkelig kvalifisert arbeidskraft fremover, må det tilbys konkurransedyktige lønns- og arbeidsvilkår, men det er også viktig å tilby god oppfølging fra nærmeste leder, jobbe for ansatte opplever seg myndiggjort, mulighet til å utvikle seg faglig, avansementstillinger, ha interessante arbeidsoppgaver og en god balanse mellom arbeid og fritid.

Utfordringsbildet viser også et potensiale for å bedre bruken av kompetanse gjennom:

- Smidige og fleksible arbeidsformer på tvers av sektorer for å løse oppgaver
- Omstillingsevne ved avlæring av gammel kompetanse og rask innlæring av ny
- Digitalisering av arbeidsprosesser

11.3 Kommunikasjon

Stange kommune har et samfunnsansvar for publikumsopplysning og veiledning, og driver også omdømmebygging og attraktivitetsarbeid for å styrke tilflytting. Vi vil ha flere innbyggere, flere som etablerer næring, flere arbeidstakere og flere som kommer på besøk. Det betyr at vi er oss bevisst *hva og hvordan* vi kommuniserer. Publikummet er ulikt, men alle er viktige for vår visjon *Sammen om vekst og utvikling* i kommunen. Som en kommune preget av **åpenhet, trygghet og mangfold** skal vi også invitere til dialog med kommunens innbyggere. Som en del av dette, må det være en strategi for hvordan vi kommuniserer internt og eksternt i de ulike kanaler.

12 Beredskap: Økende kompleksitet

Kort fortalt

Samfunnet er i endring og det er stor oppmerksomhet på beredskap på alle plan. Kommunen har vidtrekkende ansvar for innbyggernes trygghet og sikkerhet. Fagområdet er styrket i Stange foregående planperiode bl.a. gjennom tilsetting av egen fagleder for samfunnssikkerhet og beredskap. Alt overordnet beredskapsplanverk er ferdig utarbeidet og vedtatt juni 2023. Vil rulleres igjen i løpet av neste planperiode (virketid 4 år). Viktigste identifiserte sårbarheter i ROS er opprettholdelse av samfunnskritiske oppgaver ved langvarig bortfall av strøm og elektroniske kommunikasjonssystemer (Ekom).

Kommunene har et ansvar for å ivareta innbyggerne på et grunnleggende nivå. Av NATOs *7 baseline requirements* (syv grunnleggende behov), har kommunen ansvar for samtlige. Dette er et stort ansvar, og samfunnet er i endring, med et endret bilde på risiko og sårbarheter. Beredskap har fått forsterket fokus i kommune-Norge gjennom de senere år. I Stange kommune er risiko og sårbarhet styrket i forrige planperiode bl.a. gjennom tilsetting av egen fagleder for samfunnssikkerhet og beredskap. Alt overordnet beredskapsplanverk, inkludert helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS), ble ferdig utarbeidet og vedtatt i juni 2023. Denne har en varighet på fire år. Alle kommunale virksomheter har i 2023 utarbeidet virksomhetsbaserte ROS-analyser, og vil i første halvdel 2024 utarbeide/revidere virksomhetsbaserte beredskapsplanverk med tilhørende tiltakskort. I kommuneplans samfunnsdel (2023) er det satt opp mål og strategier for samfunnssikkerhet og klimatilpasning. Delmålene var:

- Forebygge skader på liv, helse og miljø ved systematisk og kontinuerlig forbedringsarbeid
- Klimatilpasning
- Energi og klimagassutslipp
- Miljø

De viktigste identifiserte sårbarheten i vedtatt ROS er forsøkt hensyntatt gjennom 8 tiltakspunkter. De to fremtredende sårbarhetene identifisert i ROS-analysen er langvarig bortfall av strøm, med sårbarhet innenfor drivstoffleveranser til aggregater som drifter samfunnskritiske oppgaver, og med en videre sårbarhet i en høy grad av digitalisering, samt langvarig bortfall av EKOM, f.eks innen samfunnskritiske helsesrelaterte oppgaver som vil rammes hardt. Infrastruktur for matleveranser mm. er et eksempel på sårbarhet ved klimarisiko som er nevnt i ROS.

8 tiltakspunkter fra helhetlig ROS 2023-27

1. Overordnet beredskapsplan ved langvarig bortfall av strøm
2. Pandemi/pandemi
3. Oppdaterte ROS-analyser for alle kommunale virksomheter
4. Oppdaterte ROS og beredskapsplaner for kommunens vann- og avløpssystemer
5. Ny ROS og beredskapsplaner for kommunens datasystemer
6. Samordne kontinuitetsplaner for midlertidig og omfattende fravær
7. Kapasitetsoversikt over kommunal vannforsyning
8. Rutiner ved langvarig bortfall av IT og telekommunikasjon

13 Digitalisering: Effektivisere og utvikle tjenestetilbudet

Kort fortalt:

Bredbåndsutbygging er prioritert i Stange, målet er at alle skal ha bredbånd i 2025. Digitalisering i kommunesektoren er en nøkkel for å utvikle tjenestetilbudet for å møte nye utfordringer i flere sektorer, basert på reelle behov. Det legges vekt på brukerne, både innbyggere og ansatte i kommunens tjeneste. Informasjonssikkerhet skal ivaretas. Det er flere prosjekter underveis for å styrke og ivareta disse forholdene. En oversikt over hva som er oppnådd og hva som bør gjøres videre utarbeides i veikart for digitalisering.

Nasjonale føringer tilsier at alle innbyggere skal ha tilgang til høyhastighets bredbånd i løpet av 2025. For å videreutvikle digitale tjenester ut mot innbyggere må infrastrukturen være på plass. Fra 2016 har det i Stange kommune vært et prioritert satsingsområde å bidra til bredbåndsutbygging i kommunen. Fra 2020 hvor dekningen var på 77,0 %, har det i 2023 økt til 91,0 %. Innen 2025 er målet å nå 100,0 % dekning.

Det er store forventninger til at kommunene skal effektivisere og utvikle tjenestetilbudet ved hjelp av digitalisering. Målet er at økt digitalisering skal gi en enklere hverdag for innbyggere, næringsliv og frivillig sektor gjennom forbedrede tjenester. Et viktig fokusområde innenfor digitalisering er brukerorientering, det vil si at behov kartlegges før tiltak iverksettes. Det er viktig å være bevisst på å gjenbruke data, legge til rette for samspill, sikre trygg digitalisering og at Stange kommune er en lærende organisasjon.

Utarbeidelse av et veikart for videre digitalisering i kommunen startes opp i 2024. Kartet skal identifisere hva vi har oppnådd så langt, og hvilke hovedfokus vi skal ha innenfor digitalisering de neste årene.

Ved økende bruk av digitale løsninger følger også et økende behov for informasjonssikkerhet og personvern. Informasjonssikkerhet handler om å behandle alle personopplysninger i henhold til gjeldende lov og forskrift. I de neste årene skal arbeidet med å forbedre styringssystemet for informasjonssikkerhet i virksomhetene intensiveres.

En økende problemstilling er også digitalt utenforskap. For å imøtekomme disse utfordringene er det satt en koordinerende arbeidsgruppe som skal jobbe med videreutvikling av lavterskeltilbudet Digihjelpen.

Driftsoppgaver, brukerstøtte og opplæring er også en del av det daglige arbeidet for å holde alt oppdatert og sikkert. Det jobbes kontinuerlig med å få gode datasett slik at vi kan utvikle nye tjenester, forbedre tjenester og se sammenhenger mellom de ulike sektorene.

Arbeidet med å utarbeide et veikart for videre digitalisering i kommunen har startet opp. Kartet skal identifisere hva vi har oppnådd så langt, og hvilke strategier og prioritering vi skal ha for digitalisering de neste årene. Dette gjelder både kommunale tjenester til innbyggere og interne administrative prosesser.

14 Status gjeldende planstrategi

Dette er en status for gjennomføring av planprosessene som er vedtatt i gjeldende planstrategi. Gjeldende planstrategi hadde en angitt varighet 2021-25.

I lovkommentaren til kommunal planstrategi presiseres det: *I praksis vil vedtaket om planstrategien måtte angi hoveddrammer og viktigste satsninger, og det må legges opp til en fleksibilitet i forhold til endrede behov og forutsetninger underveis.*

Kommunedirektørens oppgaveområde er komplekst, og det er ikke alltid gjennomførbart å utarbeide alle planer angitt i planstrategien.

Videre heter det i lovkommentaren:

En viktig del av grunnlaget for å vurdere om kommuneplan skal revideres vil være erfaringene med gjeldende kommuneplan, utviklingstrekkene fremover og de utfordringene kommunen har som samfunn og organisasjon, samt i hvilken grad det nye kommunestyret ønsker en ny eller endret politikk for kommunen.

Stange kommune har et stort antall planer som er utgått på dato, men ikke formelt opphevet. Grenseoppgang er ikke svart-hvit når det gjelder temaplaner og fagplaner som ikke styres av plan- og bygningsloven. Det er ønskelig med en helhetlig oversikt i planstrategien over hvilke planer som eksisterer på de forskjellige fagfeltene, samt gjøre en vurdering av hvorvidt disse bør oppheves. Dette er presisert slik i lovkommentaren:

Kontroll på eksisterende planer, med målsetting om å redusere antall. Sluttdatoen på en plan er datoen for revisjon, ikke datoen for oppheving. Mange planer som dermed ikke er formelt opphevet. Behøver oversikt.

Planbehov i denne valgperioden og oversikt over gjeldende planer finnes i Planstrategi-dokumentet.

Oversikt over planer i Stange kommune

Stange kommune har nå Framsikt som planverktøy, hvor planer gis en tydeligere kobling til virksomhetsstyring med rapportering av tiltak som er vedtatt i de forskjellige planene.

14.1 Status; måloppnåelse gjeldende planstrategi

Planer i prosess ved vedtak av Planstrategi 2021-25	Hensikt/bakgrunn	Status
Områdeplan for Åkersvika hageby	Bærekraftig transformasjon av området Åkershagan til ny bydel	Vedtatt 15.12.2021 (103/21)
Områdeplan for Tangen sentrum	Støtte opp under satsningen på tettsteder langs IC-strekningen	Planarbeid pågår
Kommunedelplan for boligpolitikk 2021-33	KDP for hele for boligpolitikken, også den boligsosiale, og styrke kommunens rolle som boligpolitisk aktør	Vedtatt 20.10.2021 (80/21)
Kommunedelplan for kulturminner (kulturmiljø)	Kunnskap og kompetanse om bærekraftig forvaltning av vår kulturarv som kombinerer vern og bruk	Planarbeid pågår
Handlingsplan for klima og energi 2021-33	Konkretisere og følge opp målsetninger for klima og energi satt i kommuneplanens samfunnsdel	Vedtatt 20.10.2021 (83/21)
Strategisk næringsplan 2021-26	Forsterker fortrinn med beliggenhet, tilgjengelige næringsarealer nær nye samferdselsanlegg, råvareproduksjon og landbruk	Vedtatt 10.3.2021 (15/21)
Kommunikasjonsstrategi	Styrke kommunens omdømme og bidra til at kommunen når sine vedtatte mål. Formidle kommunens verdier og synliggjøre Stange som en attraktiv plass å bo og leve. God informasjonsflyt internt og eksternt, god mediehåndtering.	Arbeid pågår, forventet politisk behandling vår 2024.
Helhetlig ROS og tilhørende beredskapsplanverk 2023-27 (Generell beredskapsplan, operativ beredskapsplan, krisekommunikasjonsplan, evakueringsplan, evakuerte- og pårørendesenter)	Forebygge alvorlige ulykker og begrense skade ved kriser og katastrofer.	Vedtatt 15.3.2023 (12/23) Varighet på fire år – vil derfor rulleres inneværende planperiode. Oppdateres/rev ideres kontinuerlig i administrativt arbeid
Interkommunal avfallsplan 2021-30	Hovedmål og strategier for avfallshåndteringen i regionen fra 2021 frem til 2030 med delmål for miljø, kundetilfredshet og økonomi.	Vedtatt 10.3.2021 (16/21)
Handlingsplan for folkehelse	Konkretisere satsninger vedtatt i samfunnsdelen. Målrette kommunens innsats på folkehelse.	Ikke gjennomførtan befaling om at temaet folkehelse innlemmes i alt planverk framfor en egen plan

-
- ¹ Resultat av Norges U4SSC-kartlegging som helhet, rapportert i Norges handlingsplan for å nå Bærekraftsmålene, St. Meld. 40 2020-2021 *Mål med mening*.
- ² SSB tabell 04317/07459
- ³ SSB tabell 04317
- ⁴ SSB tabell 05212
- ⁵ Imdi, 2024, bosettingstall <https://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/bosettingstall/#Innlandet>
- ⁶ Imdi: Statistikk og nøkkeltall for innvandring, integrering og IMDIs øvrige ansvarsområder <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/statistikk/K3413/bosetting>
- ⁷ Datauttrekk fra kommunens karttjeneste ArcGIS
- ⁸ SSB tabell 13536
- ⁹ Notat om befolkningsvekst, behandlet i formannskapssak 108/22 <https://stange.innsynsportal.no/motekalender/motedag/133113910>
- ¹⁰ Stange kommunes bolig- og befolkningsdashboard. Datauttrekk 1.12.2023. Dashboardet inneholder personsensitive opplysninger og kan dermed ikke publiseres offentlig i sin helhet.
- ¹¹ Nettverkssamarbeidet Aldersvennlig Norge, som Stange er en del av, har lansert tjenesten *Planlegge litt* som ledd i å oppfordre eldre til å planlegge egen alderdom før et omsorgsbehov inntreffer <https://www.planleggelitt.no/hvor-vil-jeg-bo/>
- ¹² Datauttrekk fra kommunens karttjeneste ArcGIS. Dataene vises på adressepunkt og kan dermed ikke publiseres offentlig i sin helhet.
- ¹³ Menon Economics 2016, *Lokale ringvirkninger av prioriterte næringer*
- ¹⁴ Østlandsforskning 02-2015
- ¹⁵ SSB tabell 07984
- ¹⁶ SSB Tabell 03321
- ¹⁷ SSB tabell 13470
- ¹⁸ Agri analyse, 2023, *Landbruksbarometeret* <https://www.agrianalyse.no/getfile.php/137737-1683054019/Dokumenter/Dokumenter%202023/Landbruksbarometer%202023.pdf>
- ¹⁹ Miljødirektoratet, 4.12.2023, *foreslår forbud mot nedbygging av myr* <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2023/desember-2023/foreslar-forbud-mot-nedbygging-av-myr>
- ²⁰ NVE 2021, langsiktig kraftmarkedsanalyse https://publikasjoner.nve.no/rapport/2021/rapport2021_29.pdf
- ²¹ SSB tabell 06194
- ²² https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/plansystem_prosess/kunnskapsgrunnlaget_plan/arealregnskap_kommuneplan/id2913557/
- ²³ Miljødirektoratet, *Utslipp av klimagasser i kommuner og fylker* <https://www.miljodirektoratet.no/tjenester/klimagassutslipp-kommuner/?area=574§or=-2>